

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Kamil Čelikovský

**Počátky pivovarnictví
ve Velkých Popovicích**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Praha 2016

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

Ve Velkých Popovicích dne 11. 6. 2016

Kamil Čelikovský

Bibliografická citace

Počátky pivovarnictví ve Velkých Popovicích
[rukopis]: bakalářská práce / Kamil Čelikovský;
vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.
-- Praha, 2016. -- 80 s.

Anotace

Tématem této bakalářské práce jsou počátky pivovarnictví ve Velkých Popovicích. Stěžejní část věnovanou pivovaru předejde stručný rozbor literatury vztahující se k tématu, následovat bude přehled vývoje pivovarnictví obecně, od jeho zrodu v celosvětovém kontextu, přes počátky pivovarnictví v Čechách a jeho vývoj s ohledem na královská města, šlechtu, cechovní systém a období krizí. Jádrem, věnované nejprve historii samotné obce Popovice, bude pokračovat vývojem pivovaru od prvních písemných zmínek z druhé poloviny 16. století, přes střídání jednotlivých majitelů, až do založení současného velkopopovického pivovaru Františkem Ringhofferem v roce 1874. Zohlední i vliv předprůmyslového pivovaru respektive statku v době vlastnictví, jak strahovských premonstrátů, tak staroměstských benediktinů na kulturně historický vývoj obce a jejího nejbližšího okolí v rámci rozvoje celého panství. Rovněž přiblíží i roli ekonomickou a její dopad na sociální skladbu obyvatelstva.

Klíčová slova

Pivovarnictví, Velké Popovice, hospodářské dějiny, kulturní historie, sociální dějiny, 16.–19. století, benediktini, premonstráti, klášterní správa

Abstract

This bachelor thesis explores the beginnings of beer brewing industry in the village of Velké Popovice. The crucial part of the thesis dedicated to the brewery is preceded by a brief analysis of the relevant literature. The following section outlines the development of beer brewing since its coming to existence in the global context and in the Czech lands, with special attention dedicated to the crown cities, nobility, the guild system and periods of crisis. The core of the thesis focuses first on the history of Velké Popovice and is continued by the history of the brewery since the first mention of its existence in the 16th century written sources. Then it scrutinizes the historical periods of changing ownership until the founding of the current brewery by František Ringhoffer in 1874. Attention is also paid to the cultural and historical influence of the premonstratensians and the benedictines on the pre-industrial beer brewing, cultural and historical development of the whole estate, as well as their influence on the economic and social structure of the inhabitants.

Keywords

Brewing, Velké Popovice, economic history, cultural history, social history, 16.–19. century, benedictines, premonstrates, monastic administration

Počet znaků (včetně mezer): 91 782

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl velmi rád poděkovat především panu prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc., který se ochotně ujal vedení mé bakalářské práce.

Další díky patří mé ženě Martince za podporu a výdrž. V neposlední řadě děkuji rodičům, dále panu Mgr. Stefanu Scholzovi, PhDr. Jaroslavu Štichauerovi, Ph.D, Věrušce, Liběně, Markétě, spolužačkám z fakulty Aničce a Kát'e a spolužáku z dětství Michalovi.

Obsah

1. Úvod	9
2. Rozbor stavu bádání a literatury	11
3. Historický vývoj pivovarnictví a přidružených řemesel	15
3. 1. Vývoj pivovarnictví ve starověku a středověku.....	15
3. 2. Počátky pivovarnictví v českých zemích	18
3. 3. Pivovarnictví a královská města	20
3. 4. Vznik cechovního systému	22
3. 5. Vaření piva a šlechta	23
3. 6. Pivovarství aneb hospodářství versus politika	25
4. Počátky farní osady Velké Popovice a posloupnost majitelů	28
5. Velké Popovice a pivovar	34
5. 1. První zmínky o pivovaru.....	34
5. 2. Správa a vlastnictví strahovských premonstrátů.....	35
5. 3. Správa a vlastnictví staroměstských benediktinů.....	38
5. 4. František Ringhoffer a počátky jeho působení	44
5. 5. Vliv pivovaru na ekonomiku a její dopad na sociální skladbu obyvatelstva.....	46
6. Závěr	49
7. Obrazová příloha.....	51
8. Seznam vyobrazení	74
9. Seznam literatury	77
10. Prameny	80

1. Úvod

Pojmy Velké Popovice a pivo patří dnes již automaticky k sobě. Tato práce má za cíl přiblížit místy nelehkou cestu klikací se mezi každodenním životem obyčejných obyvatel a událostmi minimálně evropského dosahu.

Pro uvedení do problematiky piva a pivovarnictví, jak je můžeme pozorovat a vnímat dnes, začíná tato práce v podstatě zrozením tohoto již nadčasového fenoménu v celosvětovém kontextu a pokračuje vývojem v různých etnikách a epochách, kdy se dějiny tohoto nápoje vinou jako zlatavá čára paralelně s ostatními činiteli světové kultury a neodmyslitelně patří mezi základní konstanty ovlivňující běh dějin. Od pradávných dob, kdy většinu věcí, provázejících lidstvo jakoby z ničeho nic, a které se jaksi přirozeně staly součástí života, lidé považovali za dary božstev. Ostatně i my si dodnes můžeme společně se Sabinou a Smetanou zanotovat známý zpěv: „To pívečko, to věru je nebeský dar, je nebeský dar“ z, bez nadsázky, národní opery Prodaná nevěsta. Postupně přejdeme k počátkům vaření piva v českých zemích, kdy i zde je vše opředeno legendami, které lidstvo provázejí od nepaměti.

Dále se seznámíme s nenadálými problémy, kdy vaření piva již nebylo obvyklou a samozřejmou činností téměř každé domácnosti, ale stalo se zdrojem možného výdělků a tím, z dnešního pohledu možno říci, bohužel jedním z mnoha důvodů, které způsobily až nelidské soutěžení a staly se zdrojem svárů nejen mezi jednotlivci, ale celými skupinami lidí, stejně jako mnoho, respektive téměř všechny lidské činnosti.

Poté se práce přesune do oblasti, která vyplývá ze samotného názvu, a to konkrétně do krátkého seznámení se s historií proklamované obce, tedy s událostmi, které můžeme alespoň částečně doložit. Týká se to pochopitelně zejména kostela, tvrze a statku. Součástí těchto informací jsou z počátku kusé, postupně dle epoch zhušťující se zmínky i o samotném pivovaru. Jedním z cílů práce je přiblížit období, o nichž se v literatuře zmiňuje vždy jen velmi stručně, a to držení Popovic strahovskými premonstráty a následná správa staroměstskými benediktiny. Obsah se možná zdánlivě místy odkloní od základního tématu, ale cílem je přiblížit alespoň okrajově atmosféru nebo širší kontext.

Posledním obdobím, kterým se budeme zabývat, a které přes všechny peripetie vytvořilo základ, na kterém pivovar staví dodnes, je epocha spojení Popovic, respektive popovického pivovaru, se jménem jedné z největších průmyslových ikon 19. století –

firmy Ringhoffer a to v podstatě do první světové války. Tento rod ovlivnil nejen samotnou obec, ale celé okolí, ze kterého postupem času vzniklo systematickým přikupováním velkolepé panství, nemající v kraji konkurenci, a na němž se i přes nepřízeň čtyřicetileté nadvlády hamižnosti a hlouposti nad rozumem a jemnocitem do dnešních časů zachovalo mnoho architektonických i přírodních skvostů.

2. Rozbor stavu bádání a literatury

O obci Velké Popovice a potažmo i velkopopovickém pivovaru jsou zmínky jak v encyklopediích, tak vzniklo i několik monografií. Patrně nejvýznamnějším a nejrozsáhlejším dílem je spisek Farní osada Velké Popovice od Jana A. Sedláka, kandidáta doktorátu bohosloví, jenž vyšel v Brně v roce 1885.¹ J. A. Sedlák byl v době sepsání místním farářem. Tato práce se podrobně zabývá historií obce od prvních zmínek, přes posloupnost majitelů dvora, historií kostela a celé farnosti včetně duchovních správců. Z hlediska pivovaru či vaření piva je zde zmínka, že po třicetileté válce *pivovar bývával zřízen na 12 sudův, nepatrná byla i vinopalna* a v souvislosti s počtem obyvatel, který se zvýšil po vystavění pivovaru v roce 1874.²

Další v pořadí je patrně publikace Politický a školní okres vinohradský a paměti a rozvoj národních jeho škol z roku 1898,³ který sepsal Karel Rais. Velkým Popovicím jsou zde věnovány asi dvě strany z hlediska vývoje a stavu obce a pak zmínka ve zvláštní kapitole zaměřené speciálně na školství. O pivovaru, vzhledem k tomu, že jde o publikaci zaměřenou na politickou organizaci tehdejšího okresu vinohradského a stav jeho školství, není zmínka žádná. Sám autor v přehledu zdrojů uvádí i Sedlákovu práci. Jde v podstatě o výtažek z ní. Zajímavá je i poznámka v předmluvě, která nás možná až překvapí, vzhledem k době vzniku této publikace.⁴

V roce 1907 začal vycházet cyklus Posvátná místa království českého s podtitulem – Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v království Českém – od Dr. Antonína Podlahy a v Řadě první: Arcidiecéze pražská, v prvním dílu, který popisuje vikariáty: Českobrodský,

¹ Tiskem knihtiskárny Rajhradských Benediktinů, nákladem vlastním s přípodotkem - Čistý výtěžek věnován na zvelebení farního kostela

² SEDLÁK 1885 – Jan A. SEDLÁK: Farní osada Velké Popovice, Brno 1885, 20–21

³ V záhlaví stojí – Vydáno péčí c. k. okresní školní rady na Král. Vinohradech na oslavu padesátiletého panování jeho veličenstva císaře a krále Františka Josefa I., vznešeného příznivce školství a osvětových snah národa českého. In: RAIS 1898 – Karel RAIS: Politický a školní okres vinohradský, Praha 1898, III

⁴ Odevzdávající knihu veřejnosti prosíme, aby blahovolně byla posuzována, neboť materiál, jež bylo nutno zpracovati i spořádati, byl velmi velký, dat množství, a doba na dílo podobné přec jenom nedlouhá; budou-li snad v datech – jmenovitě pokud se osob týče – nalezeny omyly, budiž jen rozsáhlostí díla vysvětleny a omluveny. In: Tamtéž XI

Černokostelecký, Mnichovský a Prosecký, je zmínka i o Velkých Popovicích. I Podlaha uvádí jako jediný zdroj Dr. Jana Nep. Sedláka.⁵ Z toho vyplývá, že vlastně nepřináší nic nového, i když při vyjmenovávání posloupnosti zdejších duchovních správců je zmínka o zprávě, podané konzistoři roku 1677 (podrobněji v kapitole o počátcích obce). O pivovaru zde pochopitelně žádná zpráva není.

O Velkých Popovicích je zmínka i v XV. dílu edice Hradů, zámků a tvrzí království českého od Dr. Augusta Sedláčka. Těžiště informací pochází opět ze Sedláka, avšak jako zdroj uvádí např. i Desky Dvorské či Desky Zemské.

Ve čtvrtém díle encyklopedie Umělecké památky Čech T/Ž z roku 1982 je obci věnován jeden odstavec. Na rozdíl od Sedláka uvádějí první zmínku již z roku 1332. Text se vztahuje pouze ke stavebnímu vývoji kostela, jeho vybavení a sochy sv. Jana Nepomuckého, který stojí před vstupní branou.⁶

František Holec a kolektiv se ve své práci Hradů, zámků a tvrzí v Čechách na Moravě a ve Slezsku v dílu Praha a okolí, která vyšla v roce 1988, krátce věnují i obci a velkopopovické tvrzi. První zmínka je opět z roku 1332, včetně jména majitele. Bohužel neuvádějí, o jaký zdroj se jedná. Stejně tak se nově objevuje několik jmen, která se v předchozích publikacích nevyskytují.⁷

V roce 2005 vyšel III. díl Encyklopedie českých tvrzí. Zde se objevuje zpráva o starší tvrzi, která vznikla zřejmě před polovinou 14. stol. První zmínka o ní je z roku 1417. Byla založena na úbočí vrchu Daleška. A kolem poloviny 16. stol. je zmínka o nové tvrzi, která podle této publikace byla nejspíše součástí poplužního dvora,⁸ a o které se v tomto smyslu Podlaha nezmiňuje.

Poměrně obsírný a podrobný text, zaměřený speciálně na Velkopopovický pivovar předkládá Pavel Jákl ve své Encyklopedii pivovarů Čech, Moravy a Slezska v prvním

⁵ Úmyslně uvádím celé jméno, díky čemuž je jasné, že jde o téhož Sedláka, který již jako pražský světitel biskup, vysvětil dne 12. 5. 1929 dostavěnou katedrálu sv. Víta, In: KUTHAN/ROYT 2011 – Jiří KUTHAN / Jan ROYT: Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, svatyně českých patronů a králů, Praha 2011, 517. Přitom u citované publikace „Farní osada Velké Popovice“ je tentýž autor uváděn jako Jan A. Sedlák

⁶ POCHE 1982 – Emanuel POCHE: Umělecké památky Čech 4 T/Ž, Praha 1982, 201

⁷ HOLEC 1988 – František HOLEC a kol.: Hradů, zámků a tvrzí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – Praha a okolí, Praha 1988, 172–173

⁸ DURDÍK/FIŠERA/CHOTĚBOR/PROCHÁZKA/RÝKL/SLAVÍK/ÚLOVEC 2005 – Tomáš DURDÍK / Zdeněk FIŠERA / Petr CHOTĚBOR / Zdeněk PROCHÁZKA / Michael RYKL / Jiří SLAVÍK / Jiří ÚLOVEC: Encyklopedie českých tvrzí, III. díl S-Ž, Praha 2005, 927–928

díle Střední Čechy vydaném v roce 2004. Začíná historií obce, po níž následuje vývoj samotného pivovaru, vycházející převážně z již zmíněné literatury. Těžiště tvoří počátek průmyslového pivovaru založeného Fr. Ringhofferem, u nějž se podrobně zabývá počátky rodinné tradice ve zpracování měděných výrobků, přibližuje jednotlivé etapy rozvoje a výstavby, vývoj technologie i zpracování surovin, jména klíčových sládků a vedoucích pracovníků a končí současným stavem. V použité literatuře uvádí jako zdroj i Historie Velkých Popovic a stručně Řičan od Jana Vinše vydané v roce 1998. Tento Velkopopovický rodák a patriot byl milovníkem historie i rodné obce. Ale jako zdroj informací je tato publikace nepoužitelná. Sám autor o sobě říkal: „Co jsem nevěděl, to jsem si vymyslel.“ Ale jistě je vhodné toto dílko uvést alespoň jako raritu, která upřímně vypovídá o vztahu k rodné obci.⁹

V neposlední řadě je třeba se zmínit alespoň o dvou monografiích, které se věnují samotnému pivovaru. V roce 1993 vyšla knížečka Velkopopovický kozel napsaná Václavem Burianem a Tomášem Tichákem. Jde spíše o informační brožuru určenou k propagaci pivovaru. Nepřináší nic nového, kromě informace...*kdysi dávno tu skutečně klášter býval*¹⁰..., která ovšem není nijak doložena. V obci sice je budova, nazývaná klášter, ale tato budova, snad původní tvrz, byla přestavěna na sýpku a později, kdy Popovice byly v majetku Staroměstských benediktinů, byla upravena k bydlení pro řádové bratry. A odtud patrně pochází i tento název.¹¹

K výročí 130 let od založení pivovaru vyšla v roce 2004 knížka Velkopopovická legenda, kterou napsal Zeno Čižmář. Je na mnohem vyšší úrovni než ta předešlá, bohužel v ní není uvedena použitá literatura. I přes tento nedostatek je z uvedených skutečností patrný odborný přístup a profesionalita. Pojednává opět především o Ringhofferově pivovaru a vlivu této rodiny na celé okolí, ovšem v širším kontextu. Netradičně je publikace provázena citáty Františka Ringhoffera-zakladatele, jakýmiisi radami do života, které předával jako odkaz vlastních zkušeností svým dětem. Je zde také patrně poprvé publikováno velké množství dobových fotografií.¹²

Na závěr je nutno připomenout práci Evy Cironisové Ringhofferův pivovar ve Velkých Popovicích (1874–2000), publikovanou ve Středočeském sborníku historickém

⁹

¹⁰ BURIAN/TICHÁK 1993 – Václav BURIAN / Tomáš TICHÁK: Velkopopovický kozel, Olomouc 1993, 33

¹¹ RAIS 1898, 201

¹² ČIŽMÁŘ 2004 – Zeno ČIŽMÁŘ: Velkopopovická legenda, Pivovar Velké Popovice 2004

z roku 2010. Jedná se o vysoce odborně zpracovaný příspěvek, který se velice podrobně zabývá uvedeným obdobím a vychází téměř výhradně z pramenů, které se týkají velkopopovického pivovaru, potažmo velkostatku Kamenice (uložených ve státním oblastním archivu v Praze.)¹³

¹³ CIRONISOVÁ 2010 – Eva CIRONISOVÁ: Ringhofferův pivovar ve Velkých Popovicích (1874–2000), Středočeský sborník historický, Praha 2010

3. Historický vývoj pivovarnictví a přidružených řemesel

3. 1. Vývoj pivovarnictví ve starověku a středověku

Na otázku, kdy a kde vzniklo nebo se poprvé objevilo pivo, asi nikdo nedokáže odpovědět. Mnoho odborníků i jeho milovníků se z historických materiálů snažilo odhalit toto tajemství a shodlo se na jednom – nešlo o vynález, ale o souhru náhod. Úvahy o tom, kdy byl znám nápoj podobající se pivu, jdou až do neolitu, tj. mladší doby kamenné. V nalezených nádobách, které pocházejí z té doby z Babylonie a snad i z Bavorska, se našly organické zbytky, připomínající obilný rmut.¹⁴ Původně se předpokládalo, v podstatě až do počátku 20. století, že pivo, stejně jako spousta dalších věcí, pochází z Egypta, a to na základě starých egyptských nápisů a zápisů hieroglyfických (z doby asi 2200–1500 př. Kr.), hieratických (z doby asi 1500–1000) a démotických (z doby asi 600 př. Kr.–300 po Kr.).¹⁵ Pivo patřilo v Egyptě spolu s chlebem, česnekem a cibulí k základním složkám stravy a Egypťané věřili, že ho vynalezli bohové.¹⁶

Díky českému orientalistovi Bedřichu Hroznému (1879–1952), kterému se na začátku 20. století podařilo rozluštit mimo jiné i chetitské písmo, víme, že se pivo ještě dříve vařilo v Mezopotámii. Zde se již v 10. až 7. tisíciletí př. Kr. pěstovalo obilí. Později zde Sumerové, Akkadové, Babyloňané a Asyřané pěstovali především ječmen, pšenici a proso a nejspíše znali i kvašené nápoje.¹⁷ Sumerové vařili v době asi 3000–

¹⁴ Zkvašený nápoj mohl vzniknout vniknutím vody do nádob, ve kterých bylo uloženo zrní z divoce rostoucího obilí, které sloužilo jako potrava a po čase se v nádobách, na které se nejspíše zapomnělo, nalézal zkvašený produkt s příjemnou, omamnou chutí. In: BASAŘOVÁ 2011 – Gabriela BASAŘOVÁ: České pivo, Praha 2011, 18

¹⁶ Nejdříve jeho autorství přisuzovali nejvyššímu vládci, bohu slunce a stvořiteli bohů a lidí, nazývaného Re (Ra) a později tato zásluha byla přisuzována bohu Osirisovi a dále bohyním Menket a Tenetit. In: BASAŘOVÁ 2011, 19

¹⁷ Podle nejnovějších archeologických objevů existovala ve střední Evropě předantická zemědělská civilizace z období 4800–4600 let př. Kr., jejíž součástí byly mimo jiné i velké stavby a chrámy postavené ze dřeva a hlíny. Zbytky jednoho takového chrámu o průměru 150 metrů byly nalezeny u Drážďan.

2800 př. Kr. kvašený obilný nápoj, zvaný kaš a později Babyloňané¹⁸ nápoj podobný s názvem šikarum.¹⁹ Základem byl tzv. pivní chléb (bappiru), který se nejprve mírně pražil v horkém popelu, což můžeme pokládat za počátek výroby sladu. Dále se chleba na jemno rozlámal, zalil vodou a nechal zkvásit. Jelikož neznali chmel, nápoj nebyl hořký a pro chuť se přidávalo různé koření, např. sezamová semínka, zelená hořčice nebo i šafrán. Obliba tohoto nápoje je patrna i z množství a pestrosti sortimentu. Na konci 3. tisíciletí př. Kr. vařili Sumerové osm druhů piv ze pšenice, osm druhů z ječmene a tři z obou plodin, a to piva slabá i silná, různé chuti i barvy, vyšší i nižší kvality a později i nefiltrovaná a filtrovaná.²⁰

Odtud se znalost výroby piva postupně šířila do Persie, Arménie, do již zmíněného Egypta atd. Ve starověké Palestině se pivo vyrábělo z praženého obilí a stejně tak činili i Řekové, kteří je navíc kořenili různými bylinami. Ti ho nazývali ječmenným vínem, z čehož je patrné, že dávali přirozeně, stejně jako Římané, kteří mu říkali cerevisia,²¹ přednost vínu.²² Ti pivo používali v lékařství a dokonce i v kosmetice na pleť.²³ Nejstarší nález, který dokazuje znalost piva v Evropě, pochází z desátého až devátého století př. Kr. ze severovýchodního Španělska a od vesnice Kasendorf v severním Bavorsku, kde byla nalezena amfora se stopami piva z doby kolem roku 800 př. Kr.²⁴

Podobně rozměrné stavby se v Evropě stavěly až za další tři tisíce let. Lidé této kultury, která záhadně po zhruba třech stovkách let zmizela, pěstovali obilí a pivo pravděpodobně také znali. In: KMENT 2011 – Zdeněk KMENT: Hospody a jejich historická úloha v české společnosti, Valašské Meziříčí 2011, 20

¹⁹ Konzumace probíhala z velkých nádob pomocí rákosových stébel, případně zámožnější zlatou trubičkou z nádob stříbrných. Podobným způsobem se pivo pilo i v Arménii okolo roku 400 př. Kr. a dodnes je brčkem nasávají i někteří domorodci v Africe. In: KMENT 2011, 18

²⁰ Tamtéž, 17–18

²¹ Tento název „cervisia“, „cervisia“ se zachoval dodnes v románských jazycích, což je nejlépe rozpoznat u španělsky hovořících národů, kde pivo zní „cervera“. Staroněmecký název „peor“, také „bior“ je podle Jakoba Wackernagela vysvětlován odvozením latinského „biber“, nebo „biberis“ (tj. nápoj). Dnešní Bier je tak dobře odvoditelný. U Slovanů je název piva odvozen pravděpodobně od slovesa pít. In: PÍŠA 2008 – Rudolf PÍŠA: Pivovary a sladovny: katalog cenných papírů, Praha 2008, 8

²² O starých Římanech většina publikací zabývajících se historií pivovarství uvádí, že dávali přednost vínu a pivo neměli ve zvláštní oblibě. Přesto jeden z nejslavnějších Římanů starověku Gaius Julius Caesar (100–44 př. Kr.) nazval pivo „váženým a mocným nápojem“. In: BASAŘOVÁ 2011, 19

²³ Tamtéž

²⁴ KMENT 2011, 20

Různé způsoby přípravy piva znaly i indoevropské kmeny²⁵, např. Galové, Belgové a Aquitové na dnešním území Francie, Belgie a Itálie, Keltové v Anglii, Skotsku a Irsku, Helvétové ve Švýcarsku nebo Bójové na území našeho státu, které tato území osídlily v době stěhování národů ve 4. až 6. století př. Kr.²⁶ Používaly pšenici, ječmen, oves, proso, ale na území dnešní Francie dokonce i čočku. Svá piva ochucovaly různými bylinami, např. pelyňkem, mátou pepřnou, šalvějí, jalovcem, skořicí, anýzem, puškvorcem, pepřem, zázvorem, bobkovým listem, ale i jehličím smrků, kůrou z dubů, listím z olší, medem a semenem červené řepy. Dokonce o Keltech se uvádí, že dávali do piva strychnin, opium a náměl, což jsou vyloženě zdraví škodlivé látky.²⁷

Od Keltů, o kterých se mimo jiné uvádí, že vynalezli dřevěný sud, přejali pivo na východě Slované a na západě Germáni. Jak známo u obou národů přetrvává obliba tohoto nápoje dodnes. Staří Germáni konzumovali pivo snad při všech příležitostech a patřili k nejnáruživějším pijákům.²⁸ Jeho původ připisovali nejvyššímu bohu nordické mytologie Odínovi (v Německu nazývanému Wodan).²⁹

²⁵ Kvašené nápoje z obilí, které jsou předchůdci dnešních typů piv, znaly nejen kmeny evropské a vyspělé populace Afriky, ale patřily od pradávna do jídelníčků asijských národů a kmenů, které je připravovaly z ječmene (jako Číňané a Tibeťané), z rýže, výhonků bambusu nebo prosa, ochucené kořením a možná i chmelem dříve, než tuto přísadu poznala Evropa, protože Asie je považována za pravlast chmele. Indiáni Severní a Jižní Ameriky vyráběli piva z kukuřice, třtinového cukru, v severních oblastech z určitých druhů aloe a zkvašováním sirupu z cukrového javoru. In: BASAŘOVÁ 2011, 20

²⁶ Ti všichni připravovali kvašený obilný nápoj, kterého vypili veliké množství. Polybios přímo vytýká keltským válečníkům nezřízenou lásku k pití a obžerství. In: STANĚK 1998 – Josef STANĚK: Blahoslavený sládek, kapitoly z dějin piva, Praha 1998, 43–44

²⁷ BASAŘOVÁ 2011, 19

²⁸ Je to pradávny spor. Kdo se vlastně od koho naučil pít? Jeden národ odsuzuje druhý, protože se mu pijácké zvyklosti ostatních zdají přehnané. Staří Řekové tvrdili o Makedoncích, že pijí nadměrně. Římané byli přesvědčeni, že Keltové, včetně ostatních barbarů, jsou nehorázní opilci. Od Keltů si tento nešvar nakonec osvojili nejen Římané, ale i některé germánské kmeny. Podle některých hypotéz pochytili Germáni zálibu v alkoholu od Slovanů provozujících zemědělství. In: KMENT 2011, 127

²⁹ Římský historik Tacitus (asi 55–120 po Kr.) ve své knize „Germania“ popsal kmeny žijící na germánském území, jejich vlastnosti a zvyky. Uvedl mimo jiné, že se spokojovali „s nuznou, zvláštní, poněkud vínu podobnou omáčkou, kterou připravovali z ječmene nebo z pšenice“ In: BASAŘOVÁ 2011,

Do historie evropského pivovarství se také zapsala oblast dnešního Finska.³⁰ Z tohoto území se v 6. století rozšířilo k výrobě piva používání divokého chmele.³¹

Různé druhy piva z ječmene, ovsa a pšenice znaly také slovanské kmeny,³² které sídlily především v Pobaltí a ve střední a jižní Evropě. Na lepší druhy piv zřejmě nejvíce používaly ječmen a pšenici, a pro výrobu piva ke zvláštním příležitostem sloužil oves. To, že ho Slované pěstovali, dokládají tzv. Tradiciones Fuldenes, které přinášejí zprávy o tom, že z něho Slované museli v 8. a 9. století benediktinskému klášteru ve Fuldě (byl založen v roce 744) platit daně. Jedna z nejstarších zpráv o pivu u Slovanů je z roku 448, kdy jim Slované, tehdy obývající uherskou nížinu, hostili císařské posly z Byzance.³³

3. 2. Počátky pivovarnictví v českých zemích

Na našem území se pivo objevilo nejspíše s příchodem Bójů,³⁴ které sem z nynější Francie nebo Itálie přivedl asi roku 488 př. Kr. Sigoves.³⁵ Bójové nekočovali, pěstovali obilí, provozovali řemesla a kupectví a je velice pravděpodobné, že s sebou přinesli i

³⁰ Známa národní hrdinská epopéj Kalevala sestavená z karelských run (veršů) básníkem Lönnrotem (konečné vydání pochází z roku 1849) ve dvou stech verších popisuje stvoření světa, ale čtyřista veršů věnuje vniku piva. Název epopoje se odvozuje od jména Kaleva, otce dvanácti bohatýrů, kteří podle pověsti byli zakladateli finského národa. In: BASAŘOVÁ 2011, 20

³¹ KMENT 2011, 20

³² Že Slované vařili pivo už od nejstarších dob, dosvědčuje Aristoteles, který slovanské pivo nazýval *pino*. Také řecký filosof a historik Priskos, člen byzantského poselstva Maximinia k Attilovi roku 448, vypráví, že když procházeli Pannonií, hostili je při Dunaji usedlí Slované medem a ječným nápojem kamon nebo též kamas, a že byli obdarováni sladkem a chmelem. In: STANĚK 1998, 66

³³ BASAŘOVÁ 2011, 20

³⁴ Podle Bójů se v zahraničí naše země mnohdy nazývá i dnes Bohemia, Boheim nebo Bojohemum. Rovněž nám po nich zůstala např. jména řek Jizery, Vltavy či Moravy nebo jména měst Brna, Berouna, Bzence a dalších. In: BASAŘOVÁ 2011, 20

³⁵ Jeden z nejvýznamnějších římských historiků Titus Livius (59 př. Kr.–17 po Kr.) v pověsti o galském králi Ambigatovi vypráví, že důvodem expanze Bójů bylo přelidnění galických národů. Byli stanoveni dva muži, kteří měli vybojovat nová sídliště. Podle národního obyčeje byla jim vůle bohů určena směrem letu posvátných ptáků. K východu slunce přes řeku Rýn do lesů Hercynských na území našeho státu přivedl Bóje právě Sigoves. In: Tamtéž

znalost přípravy piva. Z našeho území postupně mizí po porážce od Dáků u řeky Raaby v dnešním Maďarsku asi roku 48 př. Kr. Bóje vystřídal kolem roku 12 př. Kr. bojovný kočovný německý kmen Markomanů, který se vytrácí po válkách s Římany a rozbrojích mezi vlastními vůdci někdy ve 4. století.³⁶

Od 5. století na naše území, postupně uvolňované germánskými kmeny, postupovali Slované, kteří zde zůstali až do našeho věku.³⁷

První zpráva o výrobě piva souvisí, možná trochu paradoxně, s Břevnovským klášterem a druhým pražským biskupem Vojtěchem, prvním biskupem českého původu, který tento benediktinský klášter v roce 993 založil. Na jeho půdě se vyrábělo víno i pivo a Vojtěch, buď z obavy z nadměrného pití alkoholických nápojů svými spolubratry nebo ze strachu o věřící patřící do diecéze,³⁸ vaření piva pod trestem exkomunikace zakázal.³⁹ Tento zákaz byl zrušen, na přímluvu⁴⁰ krále Václava I. (panoval 1230–1253) až papežem Innocencem IV.⁴¹

³⁶ Tamtéž

³⁷ František Palacký o tom uvádí: „*slovanští Čechové, kteří sice také s mečem zacházeti uměli, ale odjakživa více ku pluhu a k srpů lnuli, a protož i děle, ano až dodnes, v pozeňnané vlasti té se udrželi.*“ Slované podle Palackého nebyli jako Němci a Sarmati výbojní a kočovní, ale „*od věkův ku pokoji lnuvše, nepůsobili nižádného ve světě hluku, ... věnovali se hospodářství, řemeslům a obchodu, ... živili se nejvíce ourodami polními, jídla moučná zvláště oblíbena byla, rádi pivali medovinu a nad to pivo, jehožto všednost i samým jménem jeho se osvědčuje.*“ In: PALACKÝ 1939 – František PALACKÝ: Dějiny národu českého, Praha 1939, 42–44

³⁸ Že bylo opilství vážným problémem, ukazuje i řada nařízení a zákonů, vydávaných panovníky. Už v roce 1039 musel kníže Břetislav I. vydat zákony k mravní nápravě lidu, mezi nimiž bylo také nařízení vztahující se na opilce. Říká se v něm, že krčmáři, kteří přechovávali ožralce, budou na veřejném místě přivázáni ke sloupu a budou jim oholeny hlavy. Kromě toho jim bude rozbito veškeré nádobí a všechno potřebné nářadí a stanoveno uvržení opilců do žaláře a pokutování.

Z pozdější doby a to z roku 1556 pochází rozhodnutí sněmu českých stavů, kterým se zakazuje „*připíjení o plnou i také o půl (nádoby pivní neb vinné), jakož i přijímání a splnění po plné neb po polovičce pod pokutou 10 grošů českých, a kdo by tuto pokutu dáti nemohl, aby seděl dvě neděle v pražské věži černé, řemeslníci pak, podruzi a lidé neosedlí, jakož i poddaní všech, muži i ženy, aby byli dáni do trdlíc při kostelích.*“ In: BASAŘOVÁ 2011, 22

³⁹ Co přimělo Vojtěcha k tomuto činu? Historické prameny uvádějí, že to byly především špatné mravy lidu, jenž si liboval v nezkrtném veselí, oddával se bujným pitkám a jiným neřestem, což bylo příčinou biskupova odchodu ze země. In: STANĚK 1998, 75

⁴⁰ Pro své „*bohabojné a pivo milující poddané Čechy*“. In: BASAŘOVÁ 2011, 21

⁴¹ KMENT 2011, 31

Pravděpodobně nejstarším dokladem, který přímo souvisí s pivovarnictvím v Čechách, respektive s pěstováním chmele, je nadační listina knížete Břetislava I. (1034–1055) z roku 1039, kterou byl kapitule ve Staré Boleslavi přidělen desátek z chmele pěstovaného na jeho vrchnostenských dvorech v Žatci a ve Staré i Mladé Boleslavi.⁴²

Prvním dokladem, který přímo souvisí s výrobou piva, je pravděpodobně nadační listina Vratislava II. (kníže od roku 1061, první český král od roku 1085, †1092) pro vyšehradskou kapitolu (založena 1070) z roku 1088. V této listině, kromě mnoha darů, jako například nemovitostí a platů, panovník kanovníkům přiděluje desátek chmele k vaření piva.⁴³ Je zde také zmínka o pivovaru na Trávníku, který se měl nacházet přímo pod Vyšehradem. To, že pivo nevařili jen členové kléru, ale i obyvatelé města, jasně dokumentuje listina českého knížete Soběslava I. (panoval od 1125 do †1140) z roku 1130. Vedle dalšího rozšíření majetku vyšehradské kapituly je v ní ustanoveno, že od pivovarníků v podhradí má být vybírán desátek, původně desátý díl chmele, který pivovarníci měli kanovníkům kapituly odvádět nejdříve v naturáliích, později v penězích. Tato povinnost plateb byla v Čechách zrušena až v roce 1848.⁴⁴

Z klášterů, které pivo záhy přestaly vyrábět jen pro vlastní potřebu a začaly ho produkovat ve velkém, se postupně vaření piva rozšířilo na panství a do osad.

3. 3. Pivovarnictví a královská města

Ve 12. století, v rámci zakládání měst, se vaření piva, které si od počátku středověku připravovala každá rodina sama,⁴⁵ postupně stalo, stejně jako řada jiných domácích

⁴² PÍŠA 2008, 9

⁴³ Pivo bývalo už tehdy obvyklou životní potřebou. Například kníže Soběslav I. určil pro každého kanovníka na Vyšehradě mimo jiné týdně vědro medu a piva. Kanovníci konající služby boží v Praze u sv. Jiří, dostávali o vánocích mj. po 2 pintách vína a piva. O Třech králích chodívali s proboštem na koledu k abatysi, která jim darovala 36 grošů a vína a piva bez odměření. In: Tamtéž

⁴⁴ BASAŘOVÁ 2011, 22

⁴⁵ V nejstarších dobách českého pivovarnictví, kdy měšťané vařili a šenkovali pivo sami, po pořádku, vařily pivo ponejvíce ženy. Je zcela pochopitelné, že od mladé, hezké hospodyně chutnalo jistě lépe, zvláště když uvařené pivo také sama šenkovala a oháněla se okolo stolu. Podle J. Kakše nejdříve hospodyně „*uvařila kotel vřelé vody a tú vodú polela slad v putně, potom putnu zakryla plachtú, aby to nevychladlo. Po tom to vše dalo se zase do kotla a tak dlúho se vařilo, až se vidělo, že jest dosti. Po tom se připravila kádečka, v ní byl kříž a dence samé díry. Na to dénko daly se ovsané věchtě a přes ně se to*

prací, zdrojem obživy podnikavých měšťanů. Tím v podstatě začíná rozvoj řemesel. V městských privilegích se mluví nejvíce o vaření piva, jelikož právě z této živnosti měli velký zisk jak královská komora, obce, tak i někteří měšťané. Je nasnadě, že se panovníci snažili mít prospěch i z vaření piva, a tak královským městům udělovali výsadní právo k jeho vaření. Po roce 1300 bylo v českých zemích takových měst asi čtyřicet. Právo várečné považovali měšťané za svou výhradní výsadu a v provozování výroby sladu, vaření a prodeji piva striktně omezovali ostatní městské skupiny obyvatel i šlechtu. Pivo se z počátku vařilo ve všech domech, jejichž majitelé měli plné měšťanské právo. Z těchto majitelů vznikla významná vrstva právovárečníků. Počátkem 13. století vznikají nejstarší pivovary založené těmito právovárečníky. Tak například vznikl v roce 1200 pivovar Teplá, 1228 Hodonín, 1348 Jilemnice a 1379 Třeboň. Z roku 1307 pochází první písemná zmínka o pivovaru a sladovně v Plzni.⁴⁶ Výrobní proces vaření piva se samozřejmě vyvíjel a postupem času se stával úspornější a výnosnější. Specializace vedla k oddělení sladovníků, kteří připravovali slad a pivovarníků, kteří pivo vařili. Díky růstu populace i obchodu s pivem se dařilo i těmto řemeslům. V Praze například od roku 1348 do roku 1419 bylo napočítáno 36 pivovarníků a dokonce 287 sladovníků.⁴⁷ Jelikož byla některá zařízení nákladná, postupně vznikala společná a měšťané je využívali střídavě. Docházelo i k dělbě práce. Pro právovárečné měšťany pracovali specializovaní řemeslníci a sami pouze pivo šenkovali, pokud i toto nepronaljali. A souběžně s tím se mohli věnovat jinému řemeslu nebo obchodu. Vaření piva totiž nebylo považováno za řemeslo, ale obchod. A tím se v pivovarnictví vyvinul nákladnický systém.⁴⁸

předcedilo. Tak sběhlo pivo čisté. To se dalo na novo na kotel, a jak vřelo, to se přidalo chmele. Jak to dobře sevřelo, vylelo se to na troky. Jak pivo zhládlo, daly se do něho kvasnice. Pak se vlelo do bečiček a nechalo se, až vyrobilo kvasnice, kúskem křenu se vyčistilo.“ In: STANĚK 1998, 78–79

⁴⁶ PÍŠA 2008, 11

⁴⁷ WINTER 1925 – Zikmund WINTER: Sebrané spisy z beletrie a kulturních studií, svazek XVI., Z městských živností, řada první, O pivě a pivovarství v XIV. a XV. věku. (Pivovarské listy; 1906.), Praha 1925, 329

⁴⁸ HOFFMANN 2009 – František HOFFMANN: Středověké město v Čechách a na Moravě, Praha 2009, 238–239

3. 4. Vznik cechovního systému

S rozvojem řemesel se počala objevovat potřeba jakési vnitřní organizace. Vzhledem k tomu, že všemožné záležitosti, které se týkaly městských živností, nešlo nechat volnému průchodu a jelikož ani městská správa na to nestačila, začaly se vytvářet určité řády mezi mistry stejného řemesla a souběžně i mezi řemesly navzájem. Toto byl začátek druhé městské samosprávy, a to zájmové s kompetencí ve věcech živnostensko-politických, z nichž se utvořily cechy (něm. *Zeche* – řád, společenství).⁴⁹

Nejstarší dochovaný cechovní řád v českých zemích je znám již z roku 1353 v Brně.⁵⁰ Cechovní princip od počátku neznamenal jen pasivní obranu řemesla, ale aktivní princip regulace, a to jak uvnitř, tak i navenek. Zpočátku svoboda řemesel nejspíše brzy vedla k přesycení trhu, což na jednu stranu přinášelo konkurenceschopnost, která mohla zajišťovat přijatelnost cen a zároveň záruku kvality,⁵¹ ale na stranu druhou mohla vést k existenčnímu ohrožení řemeslníků. Vedle této oblasti ekonomicko-hospodářské se cechy zabývaly i otázkou náboženskou či sociální a charitativní. Vše toto se brzy vyjadřovalo písemně v cechovních statutech. Současně s tím se členství v cechu, které bylo původně dobrovolné, měnilo v povinnost neboli přímus. Řemeslníci, kteří nebyli členové cechu a provozovali řemeslo pokoutně, byli přísně stíháni.⁵² Každý cech měl svého patrona, odznak, prapor a symbol práva, kteréžto atributy v odkazu středověku byly umělecky zpracovávány a cechy se v jejich zdobnosti předháněly a trumfovaly.

Za patrona pivovarníků je na celém světě považován Gambrinus, který měl podle mytologie pivo vynalézt. Jednalo se ale ve skutečnosti o brabantského panovníka a čestného předsedu bruselského sladovnického cechu z druhé poloviny 13. století, jímž

⁴⁹ Tamtéž, 246

⁵⁰ První cechovní záznam o pražských sladovnicích pochází z počátku 15. století, i když základy organizace byly položeny již dříve. Zikmund Winter o tom píše: *Toho roku 1407 konečně i sladovníci pražští počtem tak hojně řemeslo byli, že upravili v pořádek. Začátky nějaké organizace pražských sladovníků byly zajisté již roku 1398, neboť ten rok sladovníci žádají monopol vaření, ale neobdrželi ho. Tehdejší regent Prokop markrabí, stejně jako král Václav prohlásili vaření piva za obchod, a ne za řemeslo.* In: STANĚK 1998, 82

⁵¹ O tom, že se pivo falšovalo, máme mnoho svědectví. Například mistr Pavel Židek již v 15. století radí ve své Zprávozně králi Jiříkovi z Poděbrad, jak zabránit, aby „zlá“ piva nebyla vařena. In: ZÍBRT 2013 – Čeněk ZÍBRT: Z historie piva, Praha 2013, 10

⁵² HOFFMANN 2009, 247

byl vévoda a později král Jan I. (Jan Primus, 1251–1294), který byl často zobrazován s nádobou pěnícího piva v ruce, jak sedí na sudu.⁵³

3. 5. Vaření piva a šlechta

Šlechta dávala původně povětšinou přednost pití vybraných vín, a o výrobu piva neměla zájem, možná i z toho důvodu, že středověké pivo nebylo tak prokvašené, bylo slabší, méně hořké, kalné, husté a připomínalo kaši. Obsahovalo mnoho sacharidů, bílkovin a bylo považováno spíše za pokrm nežli za nápoj.⁵⁴ Navíc panský stav ani panovník nepovažovali provozování řemesel za důstojné a přiměřené jejich postavení.⁵⁵

Ovšem šlechtě neušlo, že vaření piva přináší měšťanům nemalé zisky a z velmi výnosného pivovarnictví chtěla také profitovat. A tak s královským svolením začala na svých panstvích budovat poddanská města a v nich stavět sladovny, pivovary a šenky a vůbec se netrápili tím, že v mnoha případech porušují práva a výsady udělené městům různými králi. Nejčastěji bylo porušováno právo mílové, později zvané obvodové, jež mělo ochraňovat řemesla a živnosti v okruhu jedné míle⁵⁶ kolem hradeb města před nežádoucí konkurencí. Tuto výsadu obdržela některá města v Čechách a na Moravě již ve 12. století. Nejčastěji byla udílěna kromě pivovarů také mlýnům. V následujícím století získala toto právo Opava (1224), Hodonín (1228) a Olomouc (1230), ale většina měst v království obdrželo právo mílové až v době Lucemburků ve století 14.⁵⁷

⁵³ BASAŘOVÁ 2011, 28

⁵⁴ Se zajímavým názorem přišla ve 12. století německá přírodovědkyně, lékařka, benediktýnka a zakladatelka dvou klášterů Hildegarda z Bingen. „*Pivo nechává narůstat masové partie člověka a silou a dobrotou této obilné štěvy dává i pěkné zbarvení v obličejí. Čistá voda naproti tomu člověka oslabuje a někdy vede, není-li člověk zdrav, ke tvorbě hlenů v oblasti plic, protože voda obsahuje vady a nemá velkou hodnotu. Je-li však člověk v jádru zdrav, nebude mu vadit, když se vody také někdy napije.*“ In: KMENT 2011, 37

⁵⁵ O tom svědčí i pozdější nařízení Vladislava II. Jagellonského (1456–1516, českým králem od roku 1471) z roku 1479 „*o lidech erbovních, které ukládá těm, kdož by jim práva vkládání do desk užili, aby hned důchodů městských nechali, než dle řádu rytířského se zachovali*“. In: BASAŘOVÁ 2011, 24

⁵⁶ Staněk uvádí jedno konkrétní číslo a to 7,48 km. In: STANĚK 1998, 89. Podle Basařové jedna míle měla podle regionů různé hodnoty a to od 7 do 12,5 km. In: BASAŘOVÁ 2011, 26

⁵⁷ STANĚK 1998, 88–89

Tím pádem tak koncem 15. století královská města přišla o svůj monopol. Avšak feudálové šli ještě dál. Nejenže už nějakou dobu nutili své poddané, aby mleli v panských mlýnech a to buď za poplatek, nebo díl obilí, ale dokonce jim zakázali vařit pivo podomácku a přikázali, aby výhradně kupovali a pili pivo, vařené na jejich statcích, tvrzích, zámcích či v poddanských městech.⁵⁸ To, že královská města přišla o monopol výroby piva, vedlo k prudkému konfliktu mezi stavy, který trval několik desítek let. Spory se týkaly kromě piva i například dálkového obchodu, těžarství a hutnictví a řady dalších řemesel. Tímto nerespektováním těžce vydobytých městských výsad přilívali feudálové oleje do ohně. Vaření piva se hned po pěstování obilí stalo pro šlechtické velkostatkáře druhým největším zdrojem příjmů a krácením zisků měst z pivovarnictví provokovali měšťany nejvíce. Navíc kromě sporů hospodářských vládlo napětí i v rovině politické, jelikož šlechta začala popírat právo měšťanů na sněmovní hlas.⁵⁹ Vše rozjítřil i král Vladislav II., který v roce 1502 zakázal měšťanům stavět pivovary na cizích statcích. Nejprudčeji však rozepře vzplála po jeho smrti v roce 1516, kdy kromě toho, že páni a rytířstvo nedovolovali sedlákům odebírat pivo z městských pivovarů, dokonce ve městech zřizovali šenky a krčmy, pro čepování svého piva. Mezi městy a šlechtou nastaly boje,⁶⁰ které trvaly až do léta 1517, kdy vyústily ve snahu o uzavření míru. V tomto roce, za vlády Ludvíka Jagellonského, více než po třiceti letech sporů, byla uzavřena proslulá Svatováclavská smlouva,⁶¹ a to v sobotu 24. října.⁶²

⁵⁸ V *Rozmlouvání člověka stavu rytířského s pánem Jeho Milosti o hospodářství a důchodech pivovarských z r. 1554 (nově vytištěno u Danyele Sedlčanského l. P. 1604 v Praze)*, říká pán: „*Poddaní moji, všichni nikam pšenice voziti nesmějí než ke mně. Pivo od nikoho bráti nesmějí než ode mne. A kdo by pšenici do města vezl a piva tam bral, hned mi musí jednu kopu grošů dáti...*“ In: STANĚK 1998, 90

⁵⁹ KMENT 2011, 32

⁶⁰ F. Chodounský k tomu poznamenává: „*Města však, vidouc, an se jim tak veliká křivda a újma děje, a sobě vespolek toho hořce sobě žalující, spikla se jednomyslně proti rytířům a pánům, z čehož vzniknutí strašlivé války, podobné oné za časů Žižkových bylo se obávati. Neb již jedni druhým počali hubiti a pleniti statky a jmění, již onde i onde krvavé povstaly bitvy, již všudy všecko rozjítřeno bylo. Tento strašlivý rozbroj mezi stavem panským a městským, který zemi hrozil, šťastně přetrhlo několik moudrých a šlechtných pánů, ježto učinivše mezi sebou a měšťany mír, tyto od tak násilného práva svého hájení odvrátili.*“ In: STANĚK 1998, 93

⁶¹ Pro nás je důležitý článek 28, v němž se deklaruje oficiální zastavení nepřátelství a jehož text je až překvapivě stručný: „*Item nepřátelé, kteříš sú aneb by ještě byli, buďto z stavu kterého aneb osob, které, ti a takoví mají být a sou všech nás tři stavúov nerozdílně nepřátelé a k těm a takovým všickni tři stavové máme a povinni sme i slibujem se zachovati, takž jakž o tom zřízení obecní předešle ukazuje*“. In:

Samozřejmě okolnosti jejího vzniku jsou značně komplikované a na tomto místě není prostor k podrobné analýze. Ale důležité je, že v zemi zajistila alespoň na čas relativní klid. Je zajímavé, že tato smlouva platila jako právní základ soužití mezi stavy až do roku 1782, kdy byl zaveden Všeobecný soudní řád.⁶³

Měšťanstvo si tak vymohlo přiznání politických pozic, avšak za to muselo šlechtě uznat právo na vaření piva a jiné podnikatelské aktivity, což byly velké hospodářské ústupky. V zásadě tak smlouva Svatováclavská zasahovala do městských práv a naproti tomu podporovala rozvoj pivovarů šlechtických, kterých v té době bylo podstatně více než městských.⁶⁴

3. 6. Pivovarství aneb hospodářství versus politika

Samozřejmě politická a hospodářská situace v zemi ovlivňovala i rozvoj či útlum pivovarství. První pokles rozvoje tohoto oboru nastal, stejně jako v jiných odvětvích, za husitských bouří v letech 1419–1436. Po jejich skončení se náskok, který mělo pivovarství v královských městech nad městy poddanskými, a to nejen v množství, ale i v kvalitě, piva vytratil, ne-li obrátil. V poddanských městech bylo vaření piva značně posilováno šlechtou vlastníci statky, které zajišťovaly dostatek levných surovin i pracovní síly.

Již na konci středověku a kolem poloviny 16. století patřilo pivovarství k oboru, který jak poddanským městům, tak hlavně šlechtickým velkostatkům, přinášel největší zisky. Sankce Habsburků uvalená na města, která se proti nim vzbouřila v roce 1547, znamenaly další potlačení městských práv. Ve značné míře byl městům zkonfiskován majetek a naopak bohatství šlechtických rodů, především Rožmberků a Pernštejnů,

ČECHURA 2012 – Jaroslav ČECHURA: České země v letech 1437–1526, II. díl, Jagellonské Čechy (147–1526), 145

⁶² Staněk o tom píše: „*Hned v neděli bylo v kostelích zpíváno slavné Tedeum a na všech věžích se rozhlaholily zvony, hlásající, že byla uzavřena smlouva, jež přinesla narovnání mezi stavy. Do všech krajů se také psalo: Oznamujeme, že z daru Pána Boha Všemohoucího na tomto sněmu stalo se jest slušné a přátelské srovnání mezi stavy tohoto království, aby práva zemská i městská měla svůj svobodný průchod.*“ In: STANĚK 1998, 94

⁶³ ČECHURA 2012, 145

⁶⁴ BASAŘOVÁ 2011, 26

nesmírně vzrostl. Šlechta tak měla prostředky, které investovala do pivovarů na svých statcích a poddanských městech jako například v Třeboni, Českém Krumlově, Kroměříži, Jičíně, Pardubicích i jinde. Tím dosavadním městským pivovarům vzrůstala silná konkurence.⁶⁵

V 16. století v Čechách a na Moravě dosáhlo množství pivovarů nejvyššího počtu. Tak například jenom v Kouřimi bylo v roce 1546 11 pivovarů, kde se vařilo a vedle toho dalších 13 malých pivovárků, které byly již opuštěny.⁶⁶ Z těchto čísel je patrný celkový vysoký počet pivovarů, ale i počátek útlumu a krize. O úpadku městského pivovarnictví v přímé souvislosti s rozpory mezi městy a šlechtou se zmiňuje i Josef Janáček, který uvádí pouze dvě královská města z jedenácti. A to Louny a Rakovník, kde produkce neklesla a v Rakovníku dokonce stoupala. A to zejména v souvislosti s kvalitou piva, které bylo právě v Rakovníku nejkvalitnější v Čechách. Díky vysoké kvalitě proto místní pivovarníci neměli problémy s odbytem, který v ostatních městech, naopak vzhledem ke zhoršující se kvalitě a neschopnosti udržovat konkurenceschopnost s přibývajícimi pivovary panskými, začal pokulhávat.⁶⁷ Přitom spotřeba piva a poptávka po něm neustále narůstala. Pivo se v této době stalo opravdu tekutým chlebem a kromě toho, že se pilo k snídani, obědu i večeři, sloužilo i jako lék. Dostatek laciného chleba a piva bylo zárukou obživy nejchudších vrstev.⁶⁸

Další útlum nastal v Evropě po třicetileté válce, která měla za následek mimo jiné útlum rozvoje řemeslného pivovarství. Postupem času dochází k opětovnému rozvoji ekonomiky a nastává doba obecních či městských panských pivovarů.

Právo várečné, patřící mezi starobylá práva, se postupem času omezilo pouze na některé městské domy. Nikdy nebylo dvorními dekrety, které regulovaly počty živnostníků zmírněno nebo zrušeno. Do pozemkových knih jeho zápis nikdy nebyl nařízen, ani nebylo toto právo spojené s vlastnictvím nemovitostí vykoupeno, i přes to, že se za vlády Marie Terezie (1717–1780, českou královnou od roku 1740) o tom uvažovalo. Tudíž právo várečné trvá dodnes. Nasvědčuje tomu i uplatňování

⁶⁵ Tamtéž, 30

⁶⁶ WINTER 1909 – Zikmund WINTER: Řemeslnictvo a živnosti v Čechách (1526–1620), Praha 1909, 669

⁶⁷ JANÁČEK 1959 – Josef JANÁČEK: Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století, Praha 1959, 40

⁶⁸ JOHN 2008, 19

restitučních nároků majiteli a podílňky právovárečných domů při privatizaci některých pivovarů.⁶⁹

Revolučním mezníkem pro české pivovarnictví se stal rok 1869, kdy bylo 30. dubna zákonem zrušeno propinační právo, bránící volnému rozvoji tohoto průmyslového odvětví a trhu s pivem. To přispělo k velkému rozvoji průmyslových pivovarů, z nichž mnoho bylo založeno ve formě akciových společností.⁷⁰ Tento osud potkal i Velké Popovice, jimiž se budeme zabývat v následujících kapitolách, zaměřených právě na Popovice a vývoj tamního pivovarství.

⁶⁹ BASAŘOVÁ 2011, 30

⁷⁰ HRUŠKA 2013 – Libor HRUŠKA: Pivovarství 1869–1914. Žízeň, nebo vlastenectví? (diplomová práce na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze), Praha 2013, 14–15

4. Počátky farní osady Velké Popovice a posloupnost majitelů

Obec Velké Popovice se nachází asi 30 km jihovýchodně od Prahy. Jan A. Sedlák ve své práci Farní osada Velké Popovice, která je možná prvním a doposud nepřekonaným dílem o historii obce, popisuje její polohu takto: *V samém téměř středu Čech – jen málo na severovýchod od bodu, v němž přeložená mapa Čech se křížuje, - nalézá se ves Velké Popovice. ... Vzdáleny jsou asi 3 míle poštovní od Prahy, hodinu na východ od císařské Linecké silnice Praha – Benešov...* a dále pokračuje popisem krajiny: *V okolí Velkých Popovic ve krajině pahorkovité, velmi půvabné s pěknými rybníky, s lučinami v údolích, se stráněmi v pole zpracovanými, v krajině na zvěř přebohaté, roztroušeno jest v menší neb větší vzdálenosti v kotlinách, v údolích, soutěskách neb svazích pohoří, kteréž jest krajní částí českomoravské vysočiny, 14 přiřazených míst a vesnic.*⁷¹

Tento popis je samozřejmě, vzhledem k době vzniku, trochu romanticky nadnesen, ale nutno uznat, že krajina v okolí obce Velké Popovice je opravdu malebná. Zvláště při cestě od Prahy, kdy se mírně zvlňný terén jen pomalu zvedá, se těsně před Velkými Popovicemi krajina náhle rozvlní a předkládá opravdu úchvatnou podívanou. Nabízí daleké výhledy přes část Posázaví až na českou Sibiř a na druhou stranu za Prahu nabízí scenérie českého středohoří v čele s Milešovkou, horu Říp, Bezděz a při dobré viditelnosti i hřebeny Krkonoš. Není se proto co divit, že kraj zaujal i Františka Ringhoffera, který v roce 1870 Velké Popovice přikoupil.

Patrně první zmínka o Velkých Popovicích je z roku 1332, kdy je také uveden majitel Mikuláš Rost.⁷² Ve 14. stol. se objevuje název Popovice Adamovy či

⁷¹ SEDLÁK 1885, 4–5

⁷² RBM III – Josef EMLER (ed.): Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III. Praeae 1890, 754. (Item Nicolao Rost pro villa Popowitz pro CCCC marcis empta). K tomuto možnému majiteli obce odkazuje i současný znak z roku 1997, který převzal symbol jeho erbu, pole červeno-stříbrně děleno kosmo dvěma a půl hroty, tvořící pravou polovinu polceného štítu, v levé půli je zelené pole se vztyčenou stříbrnou limpou - prkénko na rozhrnování sladu, které je základním znamením sladovnického řemesla a vyskytuje se ve všech znacích sladovnických cechů v zemích Koruny české. Jako vzor pro stylizaci limpy posloužila miniatura z listiny z roku 1751, již císařovna Marie Terezie potvrdila privilegia pražských malostranských sladovníků.

Adamovice, nejspíše podle jména majitele.⁷³ Určitě se ví, že zde kolem roku 1350 již byla fara a kostel. Ve starých, dobře zachovaných zádušních účtech zdejšího kostela od roku 1715, se v letech 1721–1731 objevuje též název Duchovní Popovice, a to nejspíše proto, že v té době patřily řádu Benediktinů u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. Nynější název Velké Popovice se ustálil teprve koncem předminulého století.⁷⁴ V druhé polovině 14. a počátkem 15. stol. patřili k držitelům Otík z Popovic v letech 1358–1378,⁷⁵ roku 1380 Jimram z Řičan, připomínající se jako patroni kostela, roku 1400 Eliška, žena Miloty, se synem Otíkem. V držení Popovic následoval Jan ze Zruče a ten je okolo roku 1411 prodal Janovi Midretovi z Prahy.⁷⁶ Z roku 1417 je první zmínka o tvrzi, která byla založena při jižním okraji vsi, na úbočí vrchu zvaném Daleška [1], jehož západní část spadá ke vsi a končí malým rybníkem.⁷⁷ Tehdy byl majitelem Popovic Jan Záhora ze Záhorkovic, který v témže roce zemřel a jeho statky přešly jako odúmrť na krále Václava a získal je spolu se Štířínem a Šedobrovicemi Mikuláš, řečený Počátek (Poratek), notář z Orlického zámku.⁷⁸

Za husitských nepokojů⁷⁹ se objevuje zpráva, že tvrz dobyli husiti roku 1420, když v čele s Žižkou táhli společně s Tábority na Prahu.⁸⁰ Ovšem naproti tomu Holec uvádí,

⁷³ HOLEC 1988, 172

⁷⁴ SEDLÁK 1885, 8

⁷⁵ Zajímavá zpráva o Popovicích je z roku 1380, kdy 16. 4. arcijáhen pražský faru zdejší vizitoval. Z protokolu vizitačního lze soudit na tehdejší zdejší poměry. Farářem byl zde Bernard, byvší dříve plebánem (farářem) v Okrouhlici, muž pověsti nekalé. Stěžovali si na něho osadníci, sousední faráři i vikář Mikuláš v Kamenici. Mezi jinými vytýkáno mu, že i více než tři kmotry připouští ke křtu, že křtitelnice jest bez zámku; byl také napomenut, aby nechodil do krčmy. Farář stěžoval si, že patron kostela Otík, panoš z Popovic, kácí les zádušní a udal cenu lesa poškozeného na tři kopy grošů. Patron prý slíbil sice náhradu, ale posud ničeho nedal. Arcijáhen zakázal, aby ani patron ani farář lesu bez potřeby nekáceli pod přísným trestem osobního interdiktu. In: Tamtéž, 10

⁷⁶ SEDLÁČEK 1998 – August SEDLÁČEK: Hrady zámky a tvrze království českého, díl patnáctý, Praha 1998, 211

⁷⁷ Ve svahu se dochovalo čtverhranné tvrziště s největšími rozměry 30x25m, obklopené ze čtyř stran příkopem širokým až 15m, doplněným na jihu dosud dochovaným vnějším valem [2]

⁷⁸ HOLEC 1988, 172

⁷⁹ Na Křížkách, vrchu nedaleko Popovic, byla dne 29. září 1419 pověstná hromada neb tábor lidu, horlitelů husitských, neb „bratří“, jak se sami nazývali. K hromadě té přihnuli se Pražané pěšky i po vozích u velikém množství; kněz Václav Koranda přivedl sem sebou veliký zástup lidu obojího pohlaví až od Plzně. Bylo zde kázání o svobodě slova Božího a přijímání pod obojí způsobou. In: SEDLÁK 1885, 12

že jde o Popovice u Benešova.⁸¹ Ale u Tomka je doslovně uvedeno: *...tito však krátce předtím byli vytáhli z Prahy k obléhání zámku w Popowicích u Štířína, jednoho z míst oněch, která Pražanům překážela w jich okolí. Rozhněván odjel Mikuláš z Husi w neděli dne 17. listopadu rovněž do ležení u Popowic. Po brzkém pak dobytí místa tohoto...*⁸²

V roce 1433 držela Popovice Anna z Lomnice a na Popovicích,⁸³ roku 1437 Eufémie z Podviní a na Popovicích, v roce 1442 Georgius Albus z Popovic,⁸⁴ měšťan Nového Města pražského a v letech 1444–1448 Jan Hájek z Popovic, který byl bezpochyby i držitel tvrze.⁸⁵

V nadcházející době, ovšem blížeji neurčené, patřily Popovice ještě spolu s dalšími vesnicemi v této oblasti Novému Městu pražskému a během této doby tvrz zpusťla. Vzhledem k tomu, že se Nové Město společně s jinými městy a šlechtou vzbouřily proti králi Ferdinandovi I., aby si vynutily svobodu protestantského vyznání, byly mu tyto državy v roce 1547 zkonfiskovány a 3. srpna 1548 prodány Jiříkovi Krejřtanu z Krejřtanu za 750 kop českých.⁸⁶ Ten vystavěl v Popovicích novou tvrz s dvorem, v roce 1560 ji prodal a novým majitelem se stal Albrecht Hyzrle z Chodů, což byl člen starodávného rytířského rodu z plzeňského kraje. Jan Hyzrle z Chodů (pán na Popovicích, Kunraticích a Cholupicích) zemřel kolem roku 1596 bezdětný. Po jeho smrti zdědil tvrz Popovice s pivovarem, sladovnou, hvozdem a spilkou, vsi Todice, Vidovice se zpustlým ovčínem a mlejnem, Lomnice a Šedobrovice, jeho synovec Jindřich. Jde tedy o první písemnou zprávu o pivovaru v Popovicích. Jindřich Hýzrle z Chodů toto dědictví prodal roku 1597⁸⁷ paní Markétě Mošauerové z Harasova a na

⁸⁰ Tamtéž

⁸¹ HOLEC 1988, 172

⁸² TOMEK 1879 – Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy, Praha 1879, 116

⁸³ Roku 1433 dne 7. Května měl býti odpraven panoš Čeněk ze Sendražic, odsouzený radou novoměstskou pro krádeže, loupeže a jiné zločiny, které páchal,... Již vedli jej k šibenici a s ním více jeho spomocníkův. V tom dívka, jejíž lásku byl získal, panna Markéta, dcera paní Anny, vdovy Lomnické seděním na Popovicích, asi 3 míle od Prahy, s matkou svou a s jinými paními vzdycháním a lámáním rukou a velikým hlasitým kvílením jala se prositi konšelův, aby mu život darovali a jí ho dali za mnžela, že ona jej bude hlídati, aby se nikdy takových činů nedopouštěl. In: SEDLÁK 1885, 13

⁸⁴ HOLEC 1988, 172

⁸⁵ SEDLÁČEK 1998, 211

⁸⁶ SEDLÁK 1885, 14

⁸⁷ Holec ovšem uvádí rok 1596. In: HOLEC 1988, 172

Dobřejovicích,⁸⁸ která je roku 1612 pro případ smrti přenechala svému synovi Vilémovi Mikulášovi a vnukovi Jiřímu Alešovi.⁸⁹ Zemřela již roku 1613, tedy hned rok na to a pochována je v Čestlicích. Roku 1614 Vilém Mikuláš Mošauer koupil od Štěpána Šafra ze Štířína statek Štířín a připomíná se na sněmu roku 1615 jakožto pán na Popovicích, Dobřejovicích a Štíříně.⁹⁰ Po něm zdědil celý majetek jeho syn Jiří Aleš z Valdova ženatý s Annou Marií Slavíkovskou ze Slavic. Jelikož byl nemocen a bezdětný, odkázal všechny své statky přátelům a Popovice odkázal své ženě. Ta se po jeho smrti vdala podruhé, a to za Hynka Mecerada z Reichenvaldu a přinesla mu Popovice jako věno.⁹¹

Třicetileté válka zanechala své stopy i na Popovicích a okolí. V roce 1632 byla švédským vojskem vypálena celá Brtnice a především roku 1634 utrpěly i Popovice a obzvláště zdejší kostel a statek.⁹²

Jelikož Hynkovi Meceradovi z Reichenvaldu během války zemřela manželka a dcera a statek byl od nepřítele vypálený a vytloučený, takže všechno bylo pusto, prodal Popovice roku 1641 knězi Křišpínovi Fukovi z Hradiště, opatu strahovskému pro seminář svatého Norberta v Praze.⁹³

Tento ústav držel Popovice po dobu 30. let a prodal je 28. října roku 1671 benediktinskému klášteru při kostele sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. Oba kláštery udržovaly v Popovicích i své řádové bratry, kteří duchovně spravovali nejen Popovice, ale i mnoho okolních far.⁹⁴

⁸⁸ Rodina Mošauer byla starobylá rodina v 16. a 17. století v Čechách usedlá a v císařské službě. Jiřík a Filip, bratři Mošauerové, byli pro šlechtické chování své v den sv. Jiří roku 1557 majestátem daným od císaře Ferdinanda I. v Praze povýšeni; dán jest jim erb a titul z Valdova. Měli štít modrý s bílou lilíí. Později stali se vladyky a měli rodinnou hrobku v Čestlicích. In: SEDLÁK 1885, 15

⁸⁹ Podle Holce je to také poslední zmínka o tvrzi. In: HOLEC 1988, 172

⁹⁰ SEDLÁK 1885, 15–16

⁹¹ SEDLÁČEK 1998, 212

⁹² HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ 1952, 23

⁹³ SEDLÁČEK 1998, 212

⁹⁴ Jak zdejší matriky z r. 1670 svědčí, přinášeny byly tehdy do Popovic ke křtu dítky z Herinku, Modletic, Pyšel, Těptína, Předboře, Lhotky, Pětihost, Radějovic, Čenětic, Doubravic, Huntovic, Dubu, Pakova, Strančic, Štířína, Nebřenic, Babic, Popoviček, Mokřan, Čimelic, Ládvi atd. In: SEDLÁK 1885, 17

Roku 1740 vtrhl do Čech pruský král Fridrich II., aby válčil proti císařovně Marii Terezii, aby zemi opanoval. Tehdy utrpěly Popovice opět. Prušáci tudy tehdy táhli a jistě neušetřili místo ani jeho obyvatele.⁹⁵

Další velkou a zásadní událostí, která překročila hranice českého království a která se dotkla i Popovic, bylo rušení klášterů císařem Josefem II. Ten, mimo jiné, zrušil 12. listopadu roku 1785 i klášter sv. Mikuláše na Starém Městě, který v té době Popovice vlastnil. Zdejší statek byl nějaký čas spravován vládou a roku 1788 byly Popovice v dražbě prodány c. k. majorovi Bedřichovi svobodnému pánu ze Schmiedburgu za 51 tisíc zlatých licitačně.⁹⁶ Ten v roce 1790 nechal postavit lovecký zámek a užíval jej, jako své sídlo.⁹⁷

Bedřich svobodný pán ze Schmiedburgu v roce 1804 prodal Popovice paní Anně Hartmanové za 300 tisíc zlatých. Ta je přenechala svému synovi Vincenci Hartmanovi. Zemřela dne 13. června 1825. Po smrti pana Vincence Hartmana 17. srpna 1840 byl Popovický statek prodán *ku prospěchu devíti osiřelých dětí* roku 1842 vysoce urozenému panu Ervínovi hraběti z Nostic-Rhineků za 133 tisíc zlatých. Z této doby, přesně z roku 1844, se dochovala mapa pozemků velkostatku v Popovicích, Brtnici a Todících [3]. Je zde dobře patrný i půdorys velkostatku [4]. Od něj v roce 1870 koupil Velké Popovice František Ringhoffer.⁹⁸

Na okamžik se vrátíme k počátkům obce, a to v souvislosti s farním kostelem. Jak již bylo uvedeno výše, Sedlák uvádí:... *farní chrám, který v Popovicích již před rokem 1350 se nalézal a dále snad původní kostelík, který roku 1384 odváděl králi pololetního desátku 18 grošů...zničen byl v bouřích husitských...když známo jest, že roku 1420 zdejší tvrz od Táborů dobyta byla.*⁹⁹ Sedlák tedy připouští zánik původního kostela i možnost, že se současný chrám může nalézat na jiném místě.

Ovšem v letech 2001–2002 proběhla celková rekonstrukce všech fasád kostela, během které bylo možno upřesnit jeho stavební vývoj. Při odstraňování narušených omítek [5], byl mimo jiné [6], odkryt nejvýznamnější architektonický prvek gotického kostela – jižní portál [7]. Dá se předpokládat, že vnik tohoto portálu není vyloučený

⁹⁵ Roku 1744 dne 1. listopadu pochován byl – od nich (v matrice stojí: Brandeburků) zastřelený – Jiřík Florián. In: SEDLÁK 1885, 18

⁹⁶ SEDLÁK 1885, 19

⁹⁷ HOLEC 1988, 173

⁹⁸ SEDLÁK 1885, 19

⁹⁹ Tamtéž, 25

ještě za doby Václava II. na konci 13. století, avšak možnost jeho vzniku je nutno připustit i v 1. polovině 14. století.¹⁰⁰ Můžeme tedy bez pochyby vyvrátit Sedlákovu obavu, zda nebyl kostel zničen husity. Lze připustit jistou míru poškození, ale je jisté, že dnešní kostel, respektive jeho části [8], je tentýž, o kterém pojednávají první zmínky.

¹⁰⁰ KROUPA 2002 – Pavel KROUPA: Ke stavebnímu vývoji kostela Panny Marie Sněžné ve Velkých Popovicích, Památky středních Čech, 16/2/2002, 1–5

5. Velké Popovice a pivovar

5. 1. První zmínky o pivovaru

Jak bylo již uvedeno v předchozí kapitole, první zmínka o pivovaru v Popovicích je z roku 1596, kdy je od svého strýce zdědil Jindřich Hýzrl z Chodů. Ten tehdy současně s tvrzí získal pivovar spolu se sladovnou, hvozdem a spilkou. Z toho lze usuzovat, že pivovar zde byl v provozu již delší dobu. František Gabriel datuje první zmínku rokem 1548 a uvádí ji v kontextu vzniku pivovarů na Podblanicku v tomto období. Jako zdroj této informace uvádí časopis Kvas a v něm otištěný článek *Z galerie a historie československých pivovarů a sladoven s podtitulem Velkopopovický pivovar, národní podnik*.¹⁰¹ Ovšem uvedený rok zde vůbec není a ani se nedá přibližně odvodit. Vznik pivovaru v první polovině 16. století, kdy Popovice patřily Novému Městu pražskému, připouští i Jákl, přestože toto tvrzení nijak nedokládá. Zmiňuje se též, že podle stále udržované tradice se v Popovicích vařilo pivo prý již ve středověku, ale žádné doklady o tak raném pivovarnictví v obci nejsou.¹⁰² Pro zajímavost budiž jmenováno alespoň několik pivovarů z okolí a dat jejich prvních zmínek: při tvrzi v Libři na Jílovsku r. 1545, při tvrzi v Pyšelích r. 1546 a téhož roku v Řehenicích. Od počátku 16. století se zprávy o panských pivovarech množí: při tvrzi v Popovicích (u Benešova) r. 1553, při tvrzi v Kamenici (na Jílovsku) r. 1559, pod zámkem na Konopišti r. 1569 (uvádí se, že je nově vystavěný), při tvrzi v Chotouni (Jílovsko) r. 1595, při tvrzi v Mrači r. 1598, ve Štíříně r. 1614 atd.¹⁰³

¹⁰¹ Pro upřesnění úryvek zmíněného článku: *Roku 1547 byly Popovice však Novému městu odňaty i s okolními vesnicemi (Petřikov, Todice, Lomnice, Všedobrovice a Oujezdec) a následujícího roku prodány Jiřímu Krejřtanu z Krejřtanu za 750 kop českých grošů. Popovickým panstvím pak vládl rod Hysrlů z Chodů, z nichž Jindřich Hysrle prodal své dědictví, t. j. tvrz Popovice, při téže tvrzi pivovar se sladovnou, hvozdem, spilkou...* In: KONEČNÝ 1948 – KONEČNÝ: *Z galerie a historie československých pivovarů a sladoven – Velkopopovický pivovar, národní podnik*. In: Kvas, pivovarský a sladařský časopis, Ročník LXXVI, č. 2., 1948, 13

¹⁰² JÁKL 2004 – Pavel JÁKL: *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska*, 1. díl, Střední Čechy, Praha 2004, 319

¹⁰³ GABRIEL 1972 – František GABRIEL: *Pivovarovství v Posázaví a na Podblanicku v minulosti*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 13, Jemniště 1972, 148

Lze tedy předpokládat, že vznik pivovaru v Popovicích nejspíše souvisí s růstem zakládání panských pivovarů, kdy období napětí z konkurence v podnikání mezi městy a šlechtou, v tomto případě zejména z hlediska pivovarnictví, se do jisté míry zklidnilo uzavřením svatováclavské smlouvy a panské pivovary rostly jako houby po dešti, i když ne okamžitě po této události.¹⁰⁴ V polovině 16. století, ale samozřejmě nejen tehdy, patřilo pivovarnictví a jeho doprovodná řemesla k nejvýnosnějším podnikům a šlechta do stavění pivovarů na svých statcích a poddanských městech investovala mnoho finančních prostředků.¹⁰⁵

Tento nárůst počtu pivovarů mohl mít za následek i jiný faktor. Z roku 1544 pochází listina [9], která se sice netýká pivovarnictví v Čechách, ale přesto ji můžeme brát v potaz. Týká se pivovaru v Hainburgu, což je městečko v dolním Rakousku nedaleko slovenských hranic cca 12 km od hradu Děvína. Kromě jiného v ní stojí *...v tomto těžkém válečném období, kdy víno podražilo, nyní souhlasili, abych vyráběl pivo*¹⁰⁶...Lze se tedy domnívat, že příčina rozvoje pivovarnictví mohla souviset i s nedostatkem vína, což zapříčinilo jeho zdražení.

5. 2. Správa a vlastnictví strahovských premonstrátů

Další osud pivovaru můžeme jen odhadovat z událostí, které postihovaly celou obec. Jak již bylo výše zmíněno, Popovice neblaze zasáhla vřava třicetileté války, zejména v roce 1634, kdy utrpěl kostel i zdejší statek. Lze předpokládat, že pivovar v místních podmínkách byl součástí tohoto statku nebo se nacházel v jeho blízkosti, a tudíž byl

¹⁰⁴ Existují dobové odhady, že kolem roku 1600 pracovalo v Čechách na tisíc pivovarů a na Moravě 329. In: ČECHURA 2009 – Jaroslav ČECHURA: České země v letech 1584–1620, První Habsburkové na českém trůně, 2. díl, Praha 2009, 244

¹⁰⁵ Pro představu o rozložení poměru mezi pivovary po tomto zlatém věku pivovarnictví je výmluvné, že v roce 1712 bylo v Čechách celkem 1294 pivovarů a to 991 panských, 138 pivovarů v poddanských městech a pouze 165 pivovarů v královských a horních městech. Celkový výstav piva byl 1 333 650 hl. Královská a horní města se na této produkci podílela pouze 17,40 %, tj. 232 560 hl. In: BASAŘOVÁ 2011, 26

¹⁰⁶ ZELKING 1544 – Georg Wilhelm von ZELKING vor stadt Hainburg, Hainburg 1544, Österreichisches Staatsarchiv-Hofkammerarchiv, Wien, HKA H 12/A/1, fol. 54 r

zasazen i on. V důsledku válečných událostí tedy pivovar patrně zanikl.¹⁰⁷ V tomto stavu koupil Popovice v roce 1641 od Hynka Mecerada z Reichenvaldu opat strahovského kláštera Křišpín Fuk z Hradiště [10]. Ten měl s hospodařením a správou nemalé zkušenosti, neboť od roku 1623 byl pověřen správou nad Milevskem, jakožto koadjutor s titulem opata milevského a probošta doksanského, které v tom roce pro strahovské premonstráty získal opat Kašpar Questenberk.¹⁰⁸ Popovice koupil Fuk pro seminář sv. Norberta, jelikož bylo nutno zajisti dostatek potravin pro tamní studenty.¹⁰⁹ Tuto kolej zvanou Norbertinum [11, 12], nechal zbudovat¹¹⁰ již zmíněný předešlý opat Kašpar z Questenberka v letech 1637–1640 v místech zrušeného staroměstského opevnění (hradby a příkopu),¹¹¹ respektive na pozemcích kostela sv. Benedikta [13].¹¹² Jak se k tomuto majetku premonstráti dostali, je delší historie.

Na začátku anabáze stojí chrám sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. Byl stejně jako jiné protestantské chrámy po bělohorské bitvě opuštěn a již zmíněný premonstrátský opat Kašpar Questenberk o něj žádal císaře Ferdinanda II. Možná i s přihlédnutím ke skutečnosti, že strahovský klášter počátkem 14. století již nějaké právo k tomuto kostelu měl a roku 1420 byl řádu postoupen staroměstskými měšťany, ale násilnictvím husitů o něj zase přišel, a tak jej císař roku 1628 premonstrátům daroval. Poté opat skoupil ještě několik sousedních domů a zřídil zde kolej pro studující kleriky svého řádu. Avšak tou dobou ve Vídni probíhala jednání, jak kostel premonstrátům odejmout. Tehdy byl totiž zpovědníkem císařovy manželky benediktin z přísného kláštera v Monserratu Benedikt Peñalosa z Mandragonu, jenž pobýval s císařem v Praze a často emauzský klášter navštěvoval a velice si jej oblíbil. Po návratu

¹⁰⁷ JÁKL 2004, 319

¹⁰⁸ PEŠTA 2008 – Jiří PEŠTA: Když se v Milevsku vařilo pivo, Milevsko 2008, 27

¹⁰⁹ SEDLÁK 1885, 17

¹¹⁰ Stavbu provedl Melchior Meer a kamenické práce vyhotovil Zachariáš Campion de Bussi. Seminář roku 1724 vrcholně barokně upravil stavitel Martin Špaček, asi podle projektu Františka Maxmiliána Kaňky. Když roku 1783 Josef II. všechny klášterní školy zrušil, Norbertinum připadlo roku 1787 vojenskému eráru a později zde byla umístěna městská nemocnice. Po jejím přemístění na Nové Město pražské (Karlovo náměstí), získal budovu výměnou Novoměstský ústav šlechtičen roku 1792. Původní budova byla včetně sklepení zbourána roku 1928. In: VLČEK 1996 – Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov, Praha 1996, 442

¹¹¹ Tamtéž

¹¹² ŘEHÁK 1897 – Karel Lev Řehák: Chrám i slovanské opatství u sv. Mikuláše na Starém Městě Pražském, Praha 1897, 13

do Vídně naléhal na císaře, aby jej přepustil jeho španělským řeholním bratřím. Císař se shodou okolností zavázal před rozhodnou bitvou s protestanty, která byla svedena dne 5. a 6. září roku 1634 u Nördlingen, že k úctě Bohorodičky monserratské postaví a nadáním opatří tři kláštery v případě, když mu svou přímluvou dopomůže k vítězství.

Císař zvítězil a na základě svého slibu se domluvil s arcibiskupem pražským Arnoštem Vojtěchem kardinálem Harrachem i s generálním vizitátorem emauzských řeholníků broumovským opatem Bennonem. Tudíž jeden ze tří monserratských klášterů byl zřízen v Emauzích a tamější slovanští benediktini obdrželi kostel Sv. Mikuláše a k němu farní dům i premonstrátskou kolej. Tuto záměnu klášterů potvrdil císař Ferdinand II. smlouvou dne 21. července 1635 a později i papež Urban VIII.¹¹³ A kruh se uzavírá, premonstráti museli odejít a obdrželi za tento majetek tehdy pustý kostel sv. Benedikta.¹¹⁴

Původně renesanční kostelík tvořil jádro velkého raně barokního kostela, který byl součástí premonstrátského vysokoškolského zařízení Norbertina. Měl být zasvěcen sv. Benediktu a sv. Norbertu a kontrakt na stavbu byl uzavřen 3. května 1676 s Giovannim Domenikem Orsim [14]. Po zrušení koleje roku 1783 byl v souvislosti s úpravou místa pro Novoměstský ústav šlechtičen koncem 18. století kostel zbourán.¹¹⁵

Ale zpátky k Popovicům. Proč si opat Fuk ke koupi vybral právě Popovice, se asi nedozvíme. Po svém nástupu byl postaven před úkol dostavět kolej a vypořádat se s nepřízní panovníka i některých premonstrátských opatů. Každopádně Popovice koupil a to za částku 16000 zlatých¹¹⁶, kterážto položka byla dokonce zmíněna v papežské bule, vystavené ještě opatu Questenbergovi papežem Urbanem VIII. dne 30. července

¹¹³ Tamtéž

¹¹⁴Kostel sv. Benedikta byl původně románský a to z 3. čtvrtiny 12. století. Další úpravy proběhly ve 2. čtvrtině 13. století a to v souvislosti s příchodem německých rytířů a zároveň se stavbou staroměstské fortifikace. Byl rozšířen o jednu loď a částečně pojat do fortifikačního systému Starého Města, kdy k rohu jedné lodi byla přizděna zhruba 2 m široká hradební zeď, pak hradba pokračovala apsidami obou lodí a dále hradba navazovala na další boční zeď. V renesanci byl kostel zaklenut a rozšířen o polokruhový závěr. In: VLČEK 1996, 443–444

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Tento obnos vycházel zčásti z odkazu svobodného pána Petra Heinricha Strahlendorfa Strahovskému klášteru, jak vyplývá z ujednání o strahlendorfské nadaci z 20. října 1638. In: KUCHAROVÁ 2011 – Hedvika KUCHAROVÁ: Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze, Alternativy univerzitního vzdělávání v 17. a 18. století, Praha 2011, 87

1639 a v níž je, kromě jiného, výše uvedená částka určena ke koupi nějakého statku poblíž Prahy.¹¹⁷

Samozřejmě premonstráti v době, kdy byli vlastníky Popovického statku, obstarávali i duchovní správu farnosti. Z počátku sem vysílali kněze ze svého semináře sv. Norberta v Praze, aby zde konal bohoslužby jednou za čtyři neděle a na větší svátky a od roku 1653 (což byl mimo jiné rok, kdy opat Fuk zemřel [15]) do roku 1671 zde sídlil premonstrátský kněz stále jako administrátor. V tomto úřadě se zde vystřídali Alexius Nistich a český spisovatel Evermond Jiří Košetický.¹¹⁸

Bohužel podrobnější zprávy o pivovaru z této doby nebyly dosud objeveny. Rovněž není znám důvod, proč premonstráti popovický statek prodali.

5. 3. Správa a vlastnictví staroměstských benediktinů

Po premonstrátech se dostali Popovice do držení Staroměstským benediktinům. O datu, kdy benediktini toto panství koupili, se záznamy liší. Jak bylo již uvedeno, podle Sedláka k tomu došlo 28. října roku 1671.¹¹⁹ Naproti tomu Řehák uvádí datum prodeje, respektive odkupu, rok 1676.¹²⁰ Tím, kdo tak učinil, byl opat Staroměstských benediktinů Jan Prokop Manner, který byl předtím správcem opatství u sv. Prokopa na Sázavě. Po potvrzení císařem ho čeští stavové dokonce zvolili nejvyšším zemským berním.¹²¹ Za opata Manneru se zvýšil počet mnichů, a přestože musel vydržovat větší řeholní rodinu a navíc také velmi rád pomáhal trpícím, klášterní majetek dále rozšiřoval. Tak z úspor odkoupil již zmíněný popovický statek a brzy na to přikoupil nedalekou ves Oujezdec. Téměř v téže době připadlo slovanským benediktinům bohaté dědictví. Bývalý opat, pozdější arcibiskup Matouš Zoubek z Bílenberku, odkázal opatství krásný zámek Štířín, aby za něj konali stálou výroční památku a až přijde čas, zaplatili opatu

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ PODLAHA 1907 – Antonius PODLAHA: Posvátná místa království českého, Díl I., Praha 1907, 184–185

¹¹⁹ SEDLÁK 1885, 17

¹²⁰ ŘEHÁK 1897, 20

¹²¹ Jak svědomitě plnil své pracovní povinnosti v kanceláři na pražském hradě, lze usuzovat z toho, že čeští stavové z vděčnosti a uznalosti mu dali roku 1671 vydláždít cestu od kamenného mostu, až ke starým zámeckým schodům kudy denně do kanceláře chodil. In: Tamtéž, 19

broumovskému 1000 zlatých za pohřeb, neboť arcibiskup si přál být v Broumově pohřben. Svým hospodařením a pomocí dědictví získal opat prostředky, aby mohl prodat klášterní statek Čakovice, který málo vynášel a místo toho koupil statky Chodov a Hostivař poblíž Prahy.¹²²

Rok 1671 jako datum získání Popovic do majetku benediktinů uvádí i Podlaha, a to v souvislosti s místní duchovní správou.¹²³

Co se týká pivovaru, další zpráva pochází z roku 1727, kdy byl opatem Anselmo Vlach. Ten nákladně přestavoval klášter i kostel sv. Mikuláše [16–19]. Velkorysou přestavbu pro něj vedl Kilián Ignác Dientzenhofer, který měl vypracovat plány i na úpravu pivovaru v Popovicích. Ovšem přestavba se neuskutečnila a pivovar zůstal ve své starší podobě.¹²⁴ V době, kdy Dientzenhofer pracoval pro opata Vlacha na přestavbě kostela sv. Mikuláše na Starém Městě, tedy mezi lety 1732–1737¹²⁵, byl roku 1733 rovněž přestavován západní štít Popovického kostela¹²⁶, který podle některých zdrojů bývá připisován právě K. I. Dientzenhoferovi.¹²⁷

Pokud chceme sledovat výkonost Popovického pivovaru ve srovnání s okolními pivovary z hlediska produkce, určitou představu si můžeme udělat na základě níže uvedené tabulky.¹²⁸

¹²² Tamtéž 19–20

¹²³ Z kláštera benediktinského působili v Popovicích tito duchovní správci: Antonín Vojtěch do roku 1675, Jakub Anselm Stefanides do roku 1683, Vojtěch Kubitze do roku 1684, Jiří Greif do roku 1691, Václav Moller do roku 1721, Isidor Vavák do 1722, Heřmann Maar do roku 1730, Emilian Potůček do roku 1731, Bernard Petráš do roku 1733, Benedikt Kratochvíle do roku 1737, Nepomuk Gaudernak do roku 1745, Martin Absolon do roku 1750, Gunther Drtina do roku 1736, Placid Svoboda do roku 1771, opět Gunther Drtina a Benedikt Severzan († 1792). In: PODLAHA 1907, 185

¹²⁴ JÁKL 2004, 319

¹²⁵ MACEK/BIEGEL/BACHTÍK 2015 – Petr MACEK / Richard BIEGEL / Jakub BACHTÍK: Barokní architektura v Čechách, Praha 2015, 439

¹²⁶ SEDLÁK 1885, 30

¹²⁷ Například toto uvádějí Doležalová a Tywoniaková s odkazem na SEDLÁKA, ale tam jsem podobnou informaci nenalezl. In: DOLEŽALOVÁ/ TYWONIAKOVÁ 2014 – Eliška DOLEŽALOVÁ / Jana TYWONIAKOVÁ: Kulturní dědictví Velkopopovicka, Olbramovice 2014, 15

¹²⁸ Stav, k jakému dospělo pivovarnictví v Čechách na počátku 18. století, je zachycen v písemnostech, dochovaných z úřadu deputovaných v Praze, tedy instance, která od počátku 30. let 17. století spravovala obchod se solí a vybírání daně z piva i vína v zemi. Z tohoto materiálu si pořídil vedoucí úřadu deputovaných v letech 1706–1729, známý český merkantilista Jan Kryštof Bořek obsáhlé

Pivovary v okolí Velkých Popovic v letech 1710–1712¹²⁹

Pivovar v místě	Podnikatel	Počet sudů na várku	Počet čtyřvěderných sudů vyrobených			
			r. 1710	r. 1711	r. 1712	Ø za rok
Jílové	horní město	10 $\frac{1}{3}$	279	299	266	281,5
Konopiště	panství	28	812	756	840	802,7
Kostelec u křížků	statek	6 $\frac{3}{4}$	135	115	74 $\frac{1}{2}$	108,1
Lojovice	statek	8	84 $\frac{1}{2}$	96 $\frac{1}{2}$	74	85
Mnichovice	město	11	99	149	105 $\frac{1}{2}$	117,8
Pyšely	panství	12	439	471	501	470,4
Štířín	statek	6	101	90	74	88,4
Týnec nad Sázavou	panství	14	448	462	392	434
Velké Popovice	statek	13	442	461 $\frac{1}{2}$	448 $\frac{1}{2}$	450,5

výpisy a zanesl je do kodexů, které jsou uloženy Státní ústřední archiv v Praze. Jelikož originály se nedochovaly, jsou tyto opisy významným pramenem. In: GABRIEL 1972, 152

¹²⁹ Tamtéž, 162–164

Z uvedených údajů je patrné, že Popovický pivovar byl v regionu, co do množství várek, zhruba uprostřed. Na jiném místě Gabriel uvádí souhrn pivovarů v Posázaví a Podblanicku, kde ve zmíněných letech bylo 84 pivovarů (pro zajímavost 4 městské a 80 vrchnostenských). Popovice zde figurují na 20. místě s průměrným ročním výstavem 1117,24 hl. Pro srovnání nejvyšší výstav měl pivovar v královském městě Havlíčkův Brod, a to 2632,27 hl. za rok.¹³⁰

Další písemná zmínka, týkající se Popovického pivovaru, je v tereziánském katastru. Tyto údaje vykazují stav z roku 1757 a pivovaru je zde připisováno 126 sudů piva ročně, což je zhruba 312,5 hl.¹³¹ Ve srovnání s předchozími údaji o průměrné produkci 1117,2 hl. z let 1710–1712 je patrný značný pokles. Jákl dokonce uvádí produkci jen přibližně 280 hl., přičemž rovněž vychází z údajů v tereziánském katastru.¹³² V každém případě jde o velký propad, který můžeme připisovat válečným událostem (Sedlák zmiňuje například rok 1744.)¹³³

V následném období, nejspíše v souvislosti se sedmiletou válkou, která probíhala v letech 1756–1763, podle Jákla pivovar zanikl.¹³⁴ Ovšem nikterak to nedokládá. A v jiné literatuře jsem tuto informaci nenalezl.

Tato epocha Popovic končí v souvislosti se zrušením benediktinského kláštera císařem Josefem II. v roce 1785. Po krátkém mezidobí, kdy Popovice spravoval stát, byly roku 1788 prodány baronu Bedřichu ze Schmiedburgu, a pivovar již není zmiňován. Tím patrně končí historie původního, s ohledem na další vývoj možno říci předprůmyslového, popovického pivovarnictví.

¹³⁰ GABRIEL 1972, 155

¹³¹ BURDOVÁ/CULKOVÁ/ČÁŇOVÁ/LIŠKOVÁ/RAJTORAL 1970 – Pavla BURDOVÁ / Dagmar CULKOVÁ / Eliška ČÁŇOVÁ / Marie LIŠKOVÁ / František RAJTORAL: Tereziánský katastr český, svazek 3, Dominikál, Praha 1970, 271

¹³² JÁKL 2004, 319

¹³³ SEDLÁK 1885, 18

¹³⁴ JÁKL 2004, 319

5. 4. František Ringhoffer a počátky jeho působení

Zakladatelem firmy Pivovar Velké Popovice, v němž se do dnešních dnů vaří, možno bez nadsázky napsati, celosvětově proslavené pivo Velkopopovický Kozel, byl významný průmyslník a svobodný pán František Ringhoffer. Ještě před tím, než mu zde bude věnován prostor, je namístě přiblížit počátky tohoto průmyslového rodu.

Zakladatelem firmy Ringhoffer byl František Ringhoffer (dědeček výše jmenovaného), který pocházel z Müllendorfu v dnešním rakouském Burgenlandu (tehdy v Uhrách v Sopronské župě).¹³⁵ Ppřicestoval 30. července 1769 do Prahy jako kotlářský tovaryš.¹³⁶ Po prokázání řemeslné dovednosti (na základě své mistrovské práce) si v roce 1771 na Starém Městě zřídil dílnu.¹³⁷ Ta se kromě dalších mědikoveckých prací zabývala zejména výrobou varních pánví pro pivovary. První takovou zakázkou bylo v roce 1773 vybavení pivovaru Strahovského kláštera.¹³⁸ Do roku 1819 dílna dodala celkem 128 pivovarských pánví.¹³⁹ Z chudého tovaryše se postupně stal představený pražského cechu kotlářů a v roce 1793 byl zvolen členem sboru pražských starších a později městským radou. Po jeho smrti dne 28. srpna 1827 převzal kotlářskou dílnu jediný syn Josef. Ten, ještě za života svého otce, v roce 1820 pronajal¹⁴⁰ pro vlastní potřebu mlýn, tzv. horní, v Kamenici u Jílového a zřídil zde mědikovecké hamry pro větší výrobky. Později tento podnik ještě rozšířil o výrobu speciálního sortimentu pro cukrovary a lihovary[25].¹⁴¹ Jeho hospodářské úspěchy zaujaly i císaře Františka I.

¹³⁵ POUZAR 1999 – Vladimír POUZAR: Almanach českých šlechtických rodů, Praha 1999, 315

¹³⁶ Kovářským mistrem byl už jeho děd Jakub Ringhoffer († roku 1732 v Müllendorfu), stejně jako otec Martin (* roku 1714, † roku 1786). Müllendorfští Ringhofferové byli tehdy poddanými knížete Esterházy – Müllendorf byl totiž poddanskou vsí, patřící k jejich panství v Hornsteínu. In.: TYWONIAK 1970 – Jirí TIWONIAK: 150 let hamrů v Kamenici, Benešov 1970, 14

¹³⁷ Pouzar jako rok založení dílny uvádí 1770. In: POUZAR 1999, 315

¹³⁸ TYWONIAK 1970, 15

¹³⁹ Pro velké zakázky tohoto druhu platila až desetiletá záruční lhůta. Většinou výrobek, díky dobré kotlářské práci, vydržel mnohem déle, jak dokázal případ z pivovaru v Mirovicích, kde sloužila Ringhofferova varná pánev nepřetržitě 118 let! Není tedy divu, že Ringhofferova dílna patřila záhy k největším v Čechách. In: Tamtéž

¹⁴⁰ Podle Tywoniaka bylo uzavření kupní smlouvy roku 1822. In: TYWONIAK 1970, 16

¹⁴¹ V roce 1851 koupil od Františka Šimáčka tzv. dolní mlýn, aby na jeho místě postavil hamr nový, mnohem výkonnější[26]. In: TYWONIAK 1970, 26

V roce 1832 byl Josef Ringhoffer jmenován c. k. dvorním mistrem kotlářským a v roce 1843 získal oprávnění k výrobě veškerého měděného a kovového zboží.¹⁴²

Když Josef Ringhoffer 6. března 1847 zemřel, vedení závodu převzal nejstarší syn František Ringhoffer (*24. dubna 1817) [27], který se vyučil u otce a v roce 1837 získal výuční list.¹⁴³ Z důvodu stále se zvyšující poptávky koupil v roce 1847 dům č. 1284–II. na Novém Městě pražském a dílnu sem přestěhoval. Při ní v roce 1853 zřídil slévárnu.¹⁴⁴ Guberniálním dekretem ze dne 5. března 1848 získal zemské tovární právo na výrobu veškerého měděného zboží a strojů.¹⁴⁵ Své podniky dále rozšiřoval a v roce 1852 koupil větší pozemek a založil zde továrnu na výrobu železničních vagónů, která zahájila provoz v roce 1854 a o rok později přibylo i pivovarské oddělení.¹⁴⁶

Dne 4. března 1861 byl František Ringhoffer jednomyslně zvolen starostou Smíchova a v roce 1862 byl za zásluhy, zejména za pomoc při velké povodni na Smíchově v témž roce, vyznamenán rytířským řádem císaře Františka Josefa.¹⁴⁷

V roce 1864 se stal poslancem českého sněmu a byl jím až do konce života. V roce 1872 obdržel za zásluhy o průmysl řád Železné koruny II. třídy a 3. ledna 1873 byl povýšen do dědičného stavu svobodných pánů.¹⁴⁸

V okolí hamru v Kamenici, který měli Ringhofferové v majetku od roku 1822, postupně skupovali další pozemky a nemovitosti. V roce 1860 získal František Ringhoffer od arcibiskupského dvora Dobřejovice kamenický zámek včetně dvora a tím se stal majitelem celého panství. K těmto državám přikoupil převážně od Ervína Nostic–Rhienecka v roce 1869 statek Lojovice a v roce 1870 statky Štířín, Kostelec u Křížků a Velké Popovice[28].¹⁴⁹ V Lojovicích, Štíříně a v Pyšelých, které v té době v okolí Kamenice byly posledním samostatným panstvím, se v té době vařilo pivo

¹⁴² HOTOWETZ 1898 – Rudolf HOTOWETZ: F. Ringhoffer, Praha 1898, 2

¹⁴³ SOA Praha, Vs Kamenice 1628–1945 – Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Kamenice–Velké Popovice 1628–1945, i. č. 138

¹⁴⁴ CIRONISOVÁ 2010, 70

¹⁴⁵ HOTOWETZ 1898, 2

¹⁴⁶ CIRONISOVÁ 2010, 71

¹⁴⁷ HOTOWETZ 1898, 2

¹⁴⁸ Popis erbu svobodného pána Františka (Franze) Ringhoffera: Ve zlatém poli zelené kosmé břevno se třemi zlatými prstenci, provázené nahoře postaveným černým kladivem a dole černou loveckou trubkou se zlatou šňůrou. Klenot: otevřená zlatá orlí křídla, pravé s kosmým a levé s šikmým břevnem jako ve štítě; pokryvadla vpravo zeleno-zlatá a vlevo černo-zlatá. In: POUZAR 1999, 315

¹⁴⁹ HOTOWETZ 1898, 14

v malých pivovarech, jejichž provoz hodlal progresivní továrník sloučit do jednoho účelného moderního podniku, vybaveného strojním pohonem s předpokládanou roční produkcí 25–30 tisíc hektolitrů.¹⁵⁰ I přesto, že Pyšely ještě neměl v držení, počítal Ringhoffer do budoucna i s nimi. Plán vybudovat svůj pivovar navíc podporovaly dvě skutečnosti. Jednak prakticky za branou smíchovské továrny před očima vyrůstal nový akcionářský pivovar a zároveň byla právě projektována železniční trať z Prahy na Benešov, dále pokračující na jih Čech a směřující na Linec a Vídeň.

Pro stavbu nového pivovaru se usilovně hledalo ideální místo. Velkým kandidátem byly Pyšely, jenže jejich koupě se protahovala, jelikož majitel tamního velkostatku, saský královský rada Hohental, si s prodejem dával na čas a z důvodu Ringhofferovy chuti jednat, byly nakonec vybrány Popovice, bez ohledu na jejich ne zcela výhodnou polohu z hlediska dopravní obslužnosti. Poměrně vzdálená byla císařská silnice a z druhé strany právě budovaná železnice, pozdější vlečka do Strančic, byla ještě v nedohlednu. Možná rozhodlo vhodné geologické podloží Popovic a okolí s velmi bohatými zdroji vysoce kvalitní pitné vody. Zkrátka v roce 1871 se začalo na okraji obce u rybníka v sousedství hospodářského dvora se zemními pracemi. V následujícím roce byl položen základní kámen a 10. května 1874 byl pivovar se sladovnou protokolárně zkolaudován [29]. Ovšem během stavebních prací 23. března 1873 zemřel hlavní iniciátor výstavby František Ringhoffer a v díle museli pokračovat jeho tři synové František (III), Emanuel a Viktor. 15. prosince 1874 byla v kotli o obsahu 60 hl uvařena první várka piva.¹⁵¹ V prvním výrobním roce bylo vystaveno 18 tisíc hektolitrů. Počátkem osmdesátých let 19. století výstav překročil hranici 20 tisíc hektolitrů a plynule stoupal dál.¹⁵² Obrovský nárůst produkce tohoto průmyslového pivovaru (i v porovnání s okolními pivovary) můžeme sledovat v následující tabulce:

¹⁵⁰ CIRONISOVÁ 2010, 71

¹⁵¹ ČIŽMÁŘ 2004, 6

¹⁵² CIRONISOVÁ 2010, 72

Výroba piva v posázavských a podblanických pivovarech v letech 1710-12 a 1885¹⁵³

Pivovar v místě	Průměrná roční výroba piva v letech 1710–12 v hl	Výroba piva r. 1885 v hl	Přírůstek v %
Benešov	–	14 280	–
Jílové	696,9	1 848	165
Kácov	1 109,3	3 808	244
Konopiště	1 991,4	18 540	832
Mnichovice	292,4	786	169
Velké Popovice	1 117,2	24 900	2 129
Vlašim	2 280,4	6 720	195

Ringhofferův pivovar byl v této době, bez nadsázky, hospodářský zázrak. V roce 1875 vystavoval 18000 hl, ale již za deset let, v roce 1885 s výstavem 24900 hl, byl z 678 pivovarů, které byly toho roku v Čechách činné na 34. místě. Tempo produkce neustále rostlo také díky úpravám, kterými pivovar prošel. V letech 1897 a 1898 byly původní varní kotle, vytápěné přímým ohněm, nahrazeny v té době supermoderním zařízením, a to dvojitou parní varnou o kapacitě 90 hl, jejichž sériovou výrobu zahájily, jako první v rakousko-uherské monarchii, Ringhofferovy dílny.¹⁵⁴ Díky těmto změnám byl v roce 1902 pivovar s produkcí přes 90150¹⁵⁵ hl již na 22. místě. V letech 1903–1905 byla postavena nová spilka, do provozu byla uvedena moderní strojovna a v letech 1908–1909, se začalo vařit v druhé varně o kapacitě 300 hl.¹⁵⁶ Byla vybavena

¹⁵³ GABRIEL 1972, 160

¹⁵⁴ Prvé pokusy s parním vařením prováděl u nás již v roce 1847 Kristián Gassauer (žák Ballingův) v pivovare Libějice. Potřebné zařízení vyrobily strojírný F. Ringhoffer v Praze-Smíchov. In: BRETTSCHEIDER 1965 – Antinín BRETTSCHEIDER: Nástin vývoje techniky československého pivovarnictví od konce 18. století do roku 1945, Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky, Praha 1946, 81

¹⁵⁵ V textu na str. 9 uvádí Čižmář výstav přes 71 tisíc hl, ale v přehledu na str. 37 citovaný výstav 90150 hl. In: ČIŽMÁŘ 2004, 37

¹⁵⁶ Tamtéž, 9–10

nejmodernějším zařízením, samozřejmě z vlastní strojírny firmy F. Ringhoffer, vystaveném na světové výstavě v Praze roku 1908.¹⁵⁷

Za zmínku také jistě stojí zřízení hospodářského lihovaru. Ten vznikl přebudováním starého mlýna na kosti již v roce 1872, tedy v zápětí po koupi panství. V roce 1889 byl opět adaptován vzhledem k zavedení nové daně z lihu. V té době lihovar produkoval 7 hl čistého alkoholu denně.¹⁵⁸

Pro vykreslení představy o růstu výstavu piva v Ringhofferově pivovaru je možno uvést několik čísel, jak je předkládá Gabriel a Likovský¹⁵⁹:

Výroba v roce	Výstav v hl
1874	18 000
1885	24 900
1908	196 746
1913	230 039
1942	357 827

5. 5. Vliv pivovaru na ekonomiku a její dopad na sociální skladbu obyvatelstva.

Vzhledem k názvu Velké Popovice by se dalo předpokládat, že odráží velikost obce. Jak již bylo uvedeno, označení Velké se ovšem neužívalo od počátku. Kdy vlastně byl tento přívlastek poprvé použit, těžko určit. Sedlák ho poprvé užívá v souvislosti se změnou majitele, a to *dne 17. srpna 1840 byl statek V. Popovice...*¹⁶⁰

Popovice nebyly nikdy vekou obcí, možná i vzhledem ke geografickým podmínkám, kdy zde díky kopcovitému charakteru krajiny nebyly vhodné podmínky pro zemědělství

¹⁵⁷ Bibliothèque industrielle internationale 1938 – Bibliothèque industrielle internationale, Vzorné podniky všech zemí, Pivovar ve Velkých Popovicích, svazek 72, ročník 12, Praha 1938, 5

¹⁵⁸ HOTOWETZ 1898, 15

¹⁵⁹ GABRIEL 1972, 15; LIKOVSKÝ 2006 – Zbyněk LIKOVSKÝ: Pivovary československého území 1900–1948, Praha 2006, 275

¹⁶⁰ SEDLÁK 1885, 19

a i průmysl zde byl slabý. Jak Sedlák píše, pivovar zde býval na 12 sudů a nepatrná byla i vinopalna.¹⁶¹ První číselné údaje máme z poloviny 17. století, kdy statek Popovice se vsí patřil strahovským premonstrátům, a kdy zde žil sedlák Pavel Torda, který měl dva koně, dvě krávy a čtyři jalovice, jehož statek ale v roce 1660 shořel. Dále chalupník Kryštof Ouředník, který měl dvě krávy a jednu jalovici.¹⁶² Později jsou zmiňováni další dva chalupníci a to Jan Cejhálek, který vlastnil pět krav a čtyři jalovice, a Jiřík Řezáč, který měl pouze dvě krávy. Z toho lze usuzovat, že pivovar, který je zmíněn zhruba o století dříve, na zalidněnost obce v tehdejší době patrně vliv neměl. Za pozornost jistě také stojí skutečnost, že již v roce 1675 je zmiňována zdejší škola. Stávala od počátku na témže místě jako dnes.¹⁶³

Kolem roku 1700 bylo v Popovicích jen 6 čísel. Z toho jediný selský grunt jistého Roubíčka. Další zpráva je z roku 1726, kdy řezník Jan Petříček koupil pozemek mezi kostelem a mlejnkem a postavil si chaloupku. Během 18. století bylo postaveno jen málo domů. V roce 1790 si tehdejší majitel Popovic baron Schmiedburg postavil zámeček, z něhož byla později zřízena myslivna.

V letech 1803–04 byly postaveny další dva domky. A to čp. 14. Josefem Zaplatilem a čp. 13. Prokopem Brabencem. V roce 1807 byla vystavěna fara a Jakub Zeman si postavil dům čp. 18.

V roce 1885, kdy Sedlák sepsal svou publikaci, uvádí: *Teprve v době nejnovější od vystavění pivovaru, postavení okresní silnice a blízké dráhy vzrostly Popovice tak, že čítají čísel domovních 29, v čemž pivovár rozsáhlý i dvůr s lihovarem pod číslem 1. zahrnuty jsou.*¹⁶⁴

Po výstavbě novodobého průmyslového pivovaru a jeho postupném rozšiřování se začala rozrůstat i obec. V roce 1898 měly Popovice již 32 domů.¹⁶⁵

Samozřejmě s růstem pivovaru rostl i počet zaměstnanců. Přesné počty neznáme, ale můžeme si udělat představu z doby první světové války. Ke konci války měl pivovar sotva desetinovou produkci, než před ní a to z 230039 hl v roce 1913 na pouhých 25180 hl v roce 1918.¹⁶⁶ Vzhledem k tomuto propadu počet zaměstnanců klesl na polovinu.

¹⁶¹ Tamtéž, 20

¹⁶² HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ 1952, 183

¹⁶³ SEDLÁK 1885, 41

¹⁶⁴ Tamtéž, 21

¹⁶⁵ RAIS 1898. 199

¹⁶⁶ LIKOVSKÝ 2006, 275

V té době v pivovaru pracovalo patnáct sladovníků, šest bednářů, parní kotle ve strojovně obsluhoval stejný počet strojníků, varny měli na starost zaměstnanci dva a čtrnáct lidí se zabývalo pivem ve spilkách a sklepích. Deset žen stačilo na stáčení a expedici a dvanáct učňů bylo k ruce tam, kde třeba. To je úhrnem padesát pět lidí. To znamená, že před válkou bylo v pivovaru zaměstnáno zhruba sto deset dělníků. A to zde nejsou zahrnuti další, jako například úředníci a podobně. Po válce, za první republiky, se počet zaměstnanců zvýšil pětkrát, to je pět set padesát lidí.¹⁶⁷

Pro dokreslení - koncem července 1898 zaměstnávala firma Ringhoffer jen ve smíchovské továrně okolo 3200 dělníků, 270 úředníků a 40 sluhů.¹⁶⁸ V měděných hamrech a válcovnách v Kamenici, na velkostatkách Kamenice, Štířín s Kostelcem u Křížků, Popovice a Lojovice, v hospodářském lihovaru a strojním pivovaru ve Velkých Popovicích to bylo 857 dělníků a dělnic, 32 úředníků a 57 sluhů.¹⁶⁹

V roce 1912 měly jen samotné Velké Popovice 568 obyvatel. S přilehlými obcemi Todice (341 obyvatel) a Brtnice (238 obyvatel) to bylo celkem 1147 obyvatel.¹⁷⁰

Z těchto údajů je patrné, že neuvěřitelný hospodářský rozvoj Velkopopovického pivovaru převážně na počátku 20. století měl nesporný vliv na enormní nárůst obyvatel, nejen samotných Velkých Popovic, ale i přilehlých obcí.

¹⁶⁷ ČIŽMÁŘ 2004, 12

¹⁶⁸ HOTOWETZ 1898, 3

¹⁶⁹ Tamtéž, 4

¹⁷⁰ CHYTIL 1912 – Alois CHYTIL: Chytilův úplný adresář království Českého, 1, Obvod obchodní a živnostenské komory v Praze, Praha 1912, 1017

6. Závěr

O Velkých Popovicích, a to jak o obci samotné, tak i o pivovaru, vyšlo v minulosti, ale i v relativně nedávné době, poměrně úctyhodné množství publikací, či alespoň článků nebo hesel. Jedno mají ale společné. Žádný z nich se nijak podrobně nezabývá obdobím trvajícím bezmála 140 let, v němž byly Popovice v majetku klášterů, a to jak strahovských premonstrátů, tak staroměstských benediktinů. Je zajímavé, že v historii obce se jednalo o poměrně dlouhé období, které dosud stálo stranou zájmu. Jakési zacelení trvajících mezer si klade za cíl tato práce, samozřejmě, pokud je to jen trochu možné, převážně s důrazem na pivovar.

Ovšem z hlediska získání jakéhosi podrobnějšího povědomí o problematice vaření piva, jenž se postupně stalo celosvětovým fenoménem, předchází stěžejní části práce poměrně rozsáhlá kapitola. Klade si za úkol vysvětlit, co tento nápoj, který v dřívějších dobách (dnes již v přeneseném slova smyslu) nazývaný tekutý chléb, vyplňující nedostatek skutečné stravy, opravdu znamenal pro většinu obyčejných lidí, kdy byl nedílnou součástí každodenní honby za potravou. Po základním přehledu zaměřeném na starověké civilizace, pro nás vzdálené časově i zeměpisně, následuje přesun zájmu na starý kontinent, potažmo do české kotliny.

Při podrobnějším sledování je nabíledni, jak pivo, z hlediska společnosti, možná lépe řečeno, pivovarnictví, ovlivňovalo běžný život i vývoj, a to nejen ekonomický, ale i sociální a kulturní. Ze zmíněných listin, nařízení, regulí, ale i například trestů vyplývá, že pivo provázelo lid, panstvo a vládnoucí vrstvy, doslova každý den a na každém kroku.

V následující části se pozornost obrací již na samotnou obec. Jde o komplexní seznámení s historií na základě dostupné literatury i pramenů, ve snaze odhalit dosavadní publikované nepřesnosti či doplnit případná bílá místa. Tato tendence se týká i kapitoly následující, věnované již vlastnímu pivovaru. Samozřejmě jde o subjekty, které nelze zcela oddělit, čehož v podstatě není zapotřebí. Obzvláště v době, kdy majitelé pivovaru, respektive velkostatku, byli i duchovními správci. V rámci období správy jmenovanými kláštery je pozornost věnována i zázemí obou institucí, které ovlivňovalo běh obce i pivovaru. Ten v této době zřejmě nebyl centrem zájmu majitelů, jelikož premonstráti měli svůj vlastní pivovar na Strahově a benediktini velkostatku vlastnili ještě dlouho po tom, co popovický pivovar již nebyl v provozu. Jak

v národním, tak i v oblastním archivu se nachází celá řada listin z tohoto období, jež by mohly souviset s daným tématem, ale v rámci této práce nebyl prostor ani možnosti k podrobnějšímu bádání, které za daných okolností zvládne pouze zkušený odborník. Není vyloučeno, že toto pojednání bude inspirací a podnětem pro další bádání s perspektivou objevení nových skutečností a poodhalení skrytých tajemství. V obrazové příloze je prezentováno alespoň několik rukopisů.

Snad nejzajímavějším a nejpozoruhodnějším obdobím v dějinách obce bylo založení průmyslového pivovaru Františkem Ringhofferem v roce 1874. Strhující jsou již počátky této fenomenální značky, respektive vývoj průmyslového rodu. Je až s podivem sledovat pozvolný růst, trpělivost i prozíravost, která rozvoj impéria provázela. Přestože to již není obsahem mé práce, myslím, že je vhodné nezapomenout zmínit se alespoň několika slovy o osudu Ringhofferů po druhé světové válce. Jelikož pocházeli z Rakouska, tedy z Říše, veškerý majetek jim byl na základě Benešových dekretů zabaven. A to i navzdory skutečnosti, jak můžeme usuzovat ze vzpomínek pamětníků (jsem velkopopovický rodák a můj dědeček byl několik let Ringhofferovým hlavním stavitelem), že jejich přístup k zaměstnancům i lidem v obci byl laskavý, empatický a obětavý, zejména po dobu obou světových válek. Nutno připustit, že minimálně v případě rodiny Ringhofferů byl proces nespravedlivý. Neměli bychom se nikdy nechat převálcovat jakýmkoli systémem a zachovat si v srdci spravedlnost, zdravý rozum, milosrdenství a podstatu lidství.

Pro dokreslení morálního kreditu Františka Ringhoffera-otce pivovaru, si připomeňme alespoň tři jeho životní kréda:

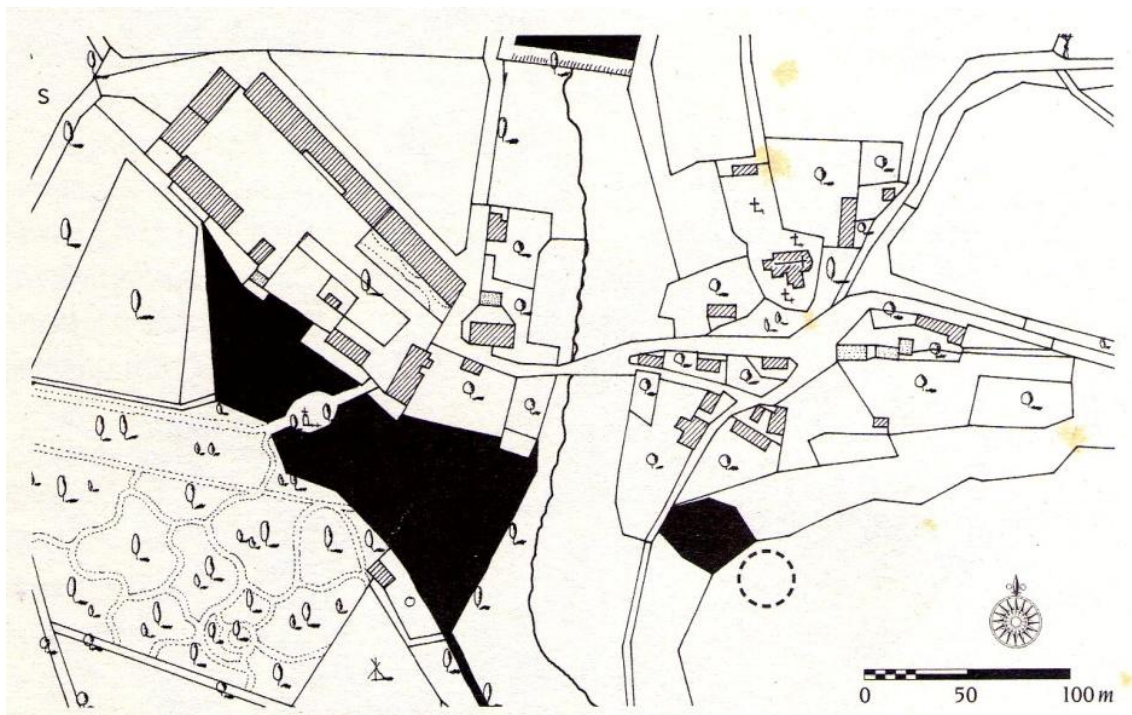
„Neprahni po bohatství, pak přijde blahobyť sám od sebe – bohatní pomalu a jen toto bohatství přináší požehnání!“

„Nikdy neopouštěj pro své bohatství své stavovské poměry, zůstaň skromný a nesnaž se nikdy ukazovat své bohatství světu.“

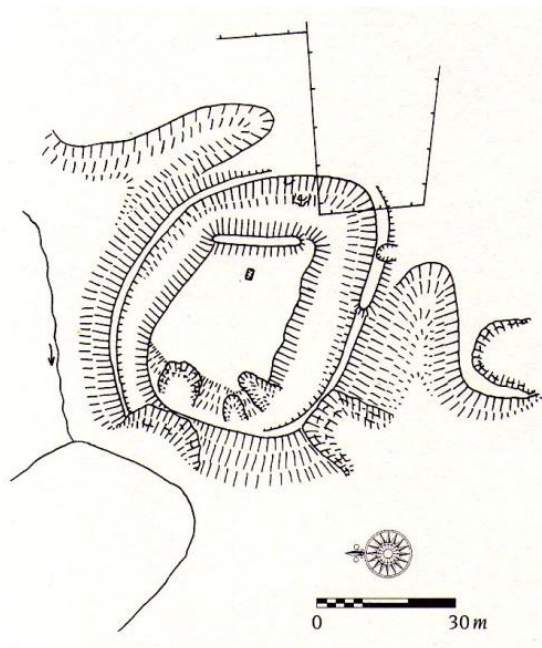
„Věř pevně v Boha a on tě nikdy neopustí!“

Možná i toto by mohl být odkaz či poselství pro budoucnost. Když člověk sleduje pozůstatky, které v krajině bývalého Ringhofferova panství přes veškeré nepřízně přetrvávají, ráz krajiny, cesty doposud lemované zbytky alejí, rybníky a v neposlední řadě množství architektonických památek, to vše naplní nitro nadějí, že v jednotě a ruku v ruce se stvořením a vírou, má smysl o tento odkaz pečovat a v rámci svých možností ho i rozvíjet.

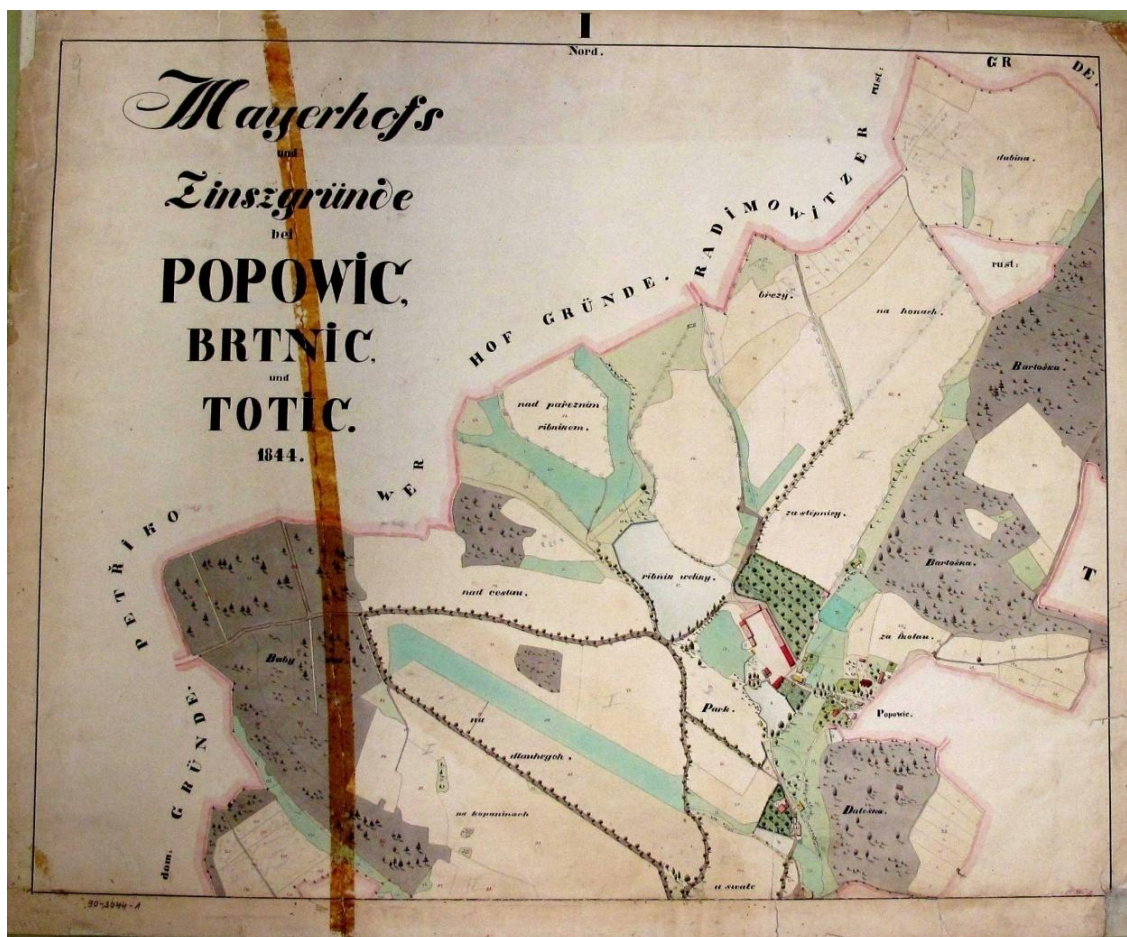
7. Obrazová příloha

1. Velké Popovice, výřez z katastrální mapy vsi z r. 1841. Starší tvrz leží nad rybníčkem při jižním okraji vsi, mladší snad stávala při jihovýchodním okraji poplužního dvora

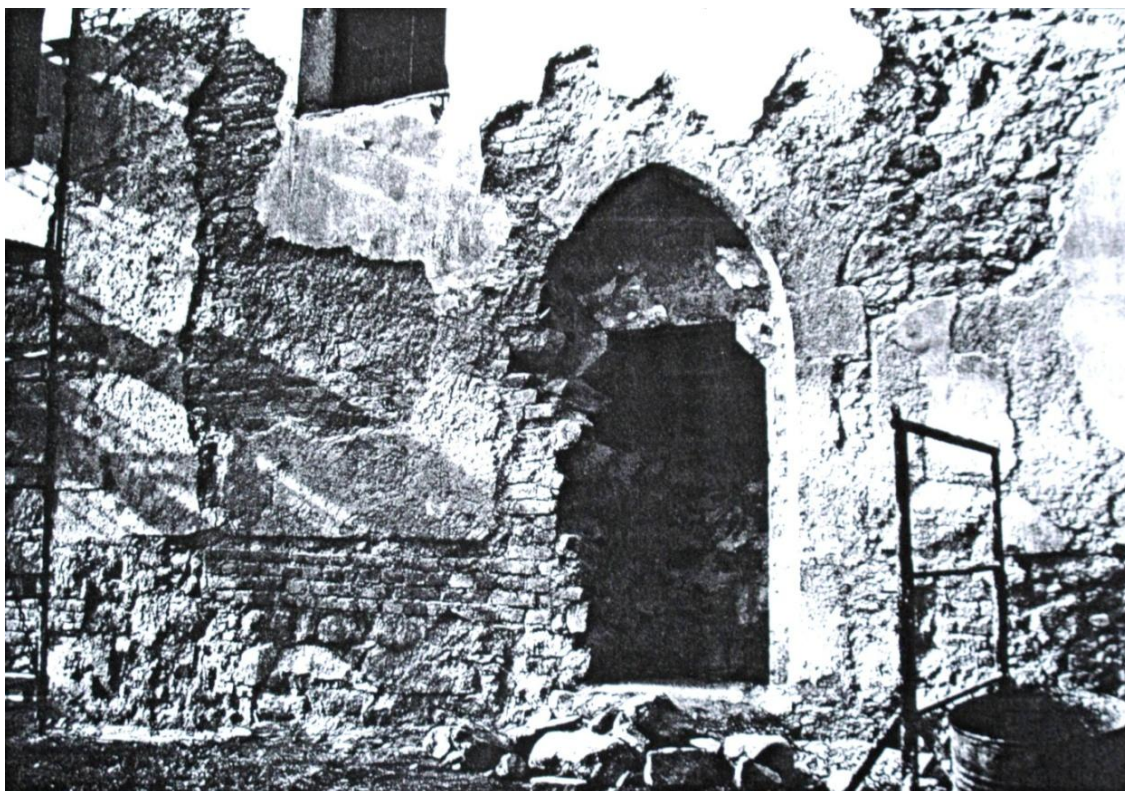
2. Velké Popovice, náčrt tvrziště. Stav v roce 1985

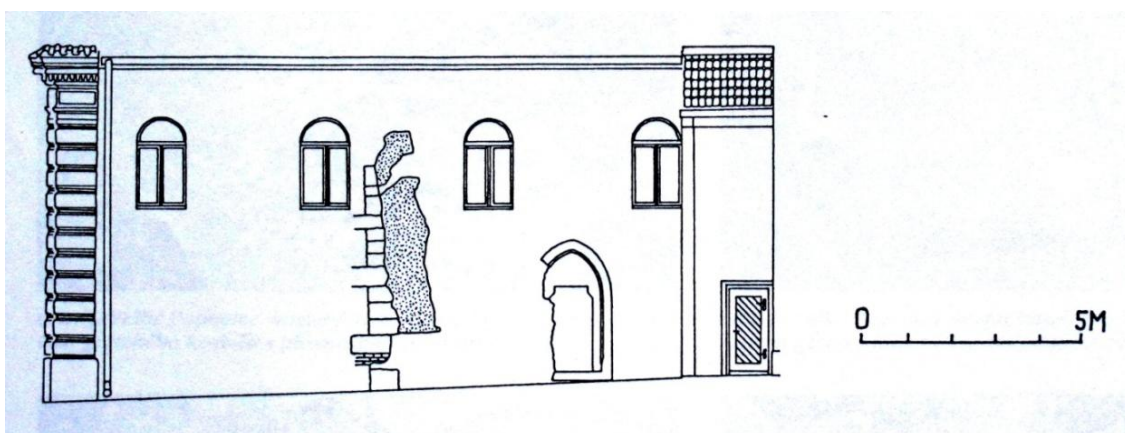
3. Mapa pozemků velkostatku v Popovicích, Brtnici a Todících z roku 1844

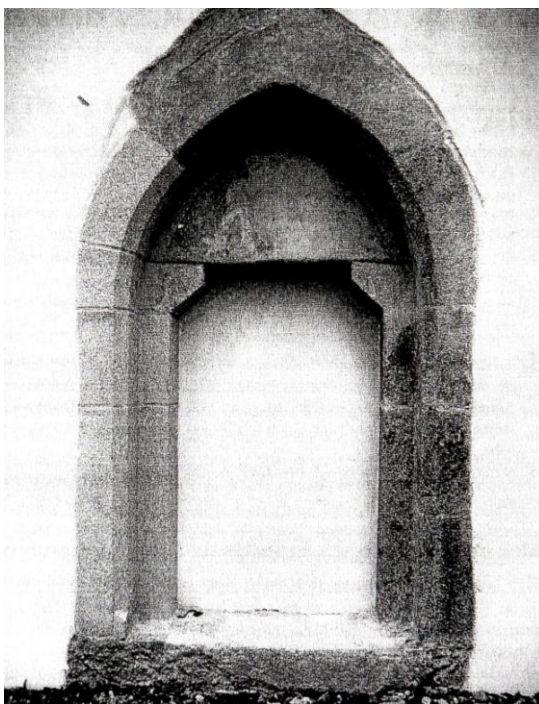
4. Mapa pozemků velkostatku v Popovicích, Brtnici a Todících z roku 1844, výřez

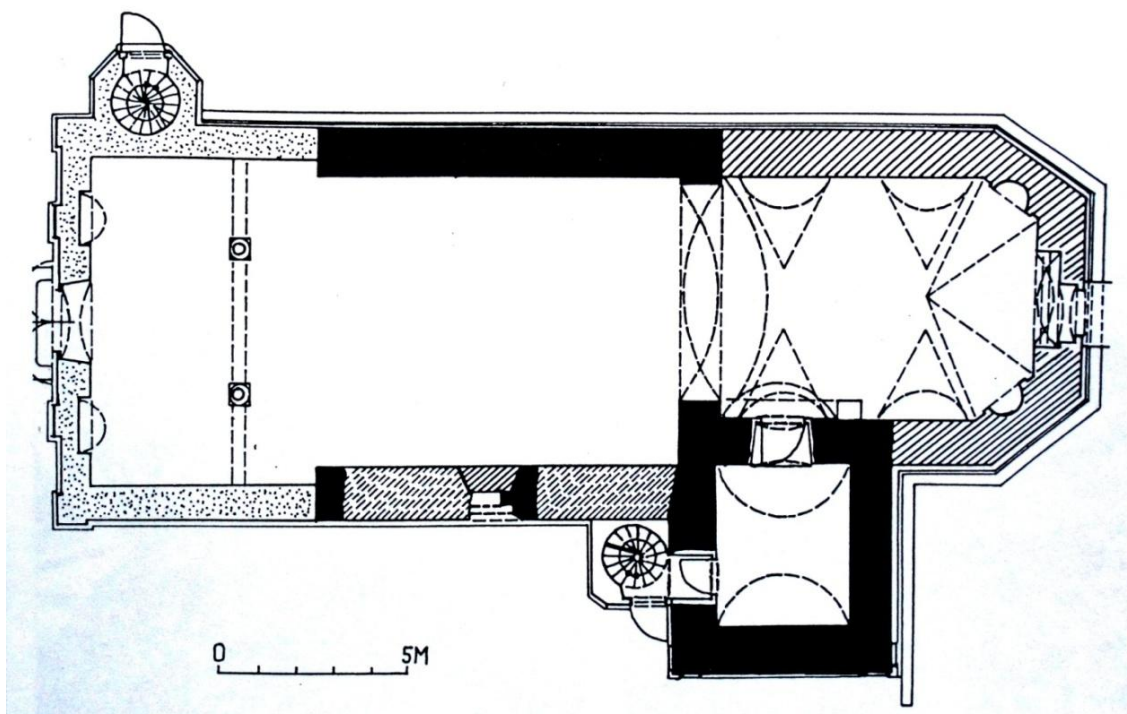
5. **Velké Popovice**, kostel Panny Marie Sněžné, jižní průčelí lodi gotického kostela po odstranění vrchních vrstev omítek

6. **Velké Popovice**, kostel Panny Marie Sněžné, jižní průčelí lodi, nálezová situace. Plocha gotické omítky vytečkovaná

7. Velké Popovice, kostel Panny marie Sněžné, jižní portál, celkový pohled

8. Velké Popovice, kostel Panny Marie Sněžné, řez přízemím stavby, analýza stavebního vývoje. Černě položené je zdivo gotické, čárkované barokní, přerušované čárkované hypoteticky barokní, tečkované konec 19. století, neznačené je neurčené.

Překlad listiny Georga Wilhelma von Zelking (obrázek 9)

Já, Georg Wilhelm, Pán z Zelkingu,
dávám tímto na veřejnost, protože mi
páni soudce a rada města Hainburgu na moji
žádost a poptávku moudře a ochotně přiznali,
abych na údržbu svého chatrného domu,
ve dvoře, který byl po nějakou
dobu nazýván „Špatně udržovaný dům“,
zřídil pivovar.

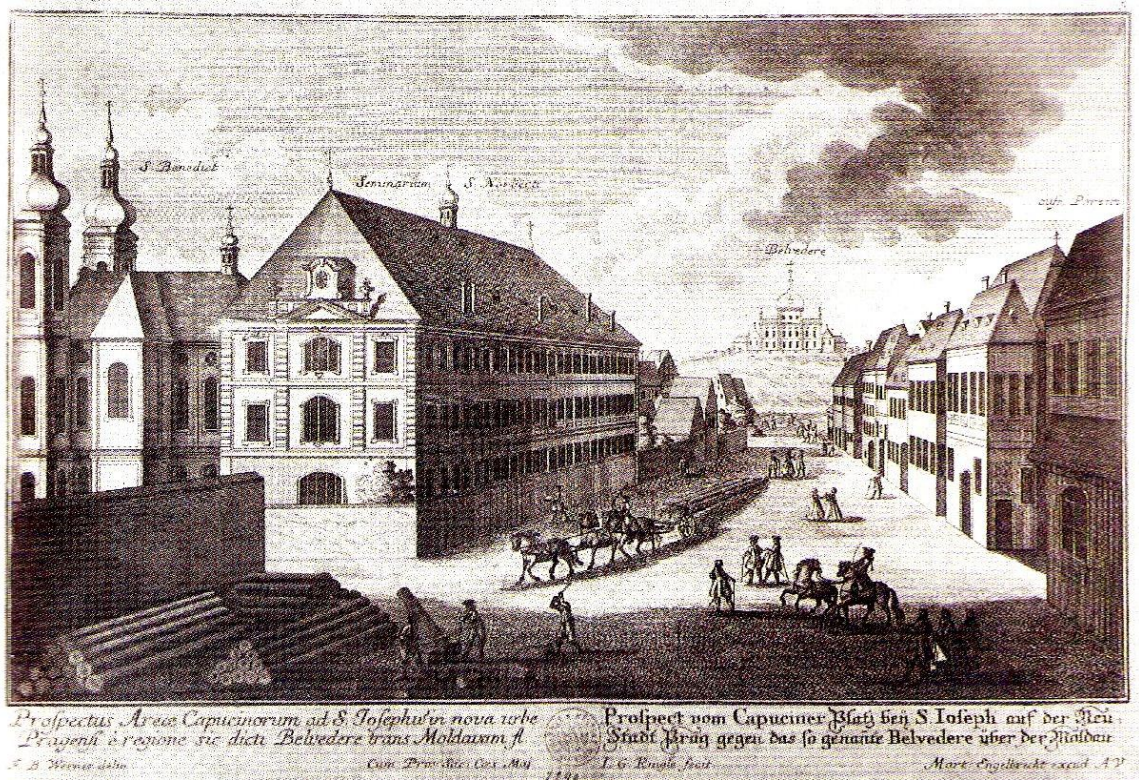
Přibližně po čtyřech nebo pěti letech
v tomto těžkém válečném období, kdy víno podražilo,
nyní souhlasili, abych vyráběl pivo,
přebytek bude dodáván mimo město,
pro potřebu války ho budeme rozvážet.

Jako pojistka sloužím já,
svobodný pán ze Zelkingu,
páni soudce a rada z Hainburgu
na můj dobrovolný příslib zjednali to,
jak je výše uvedeno.

Aby byla zajištěna pravost výše uvedeného,
ochotně připojuji svou vlastní pečeť
na závěr své listiny,
která byla vyhotovena v Hainburgu
pátého června roku 1544.

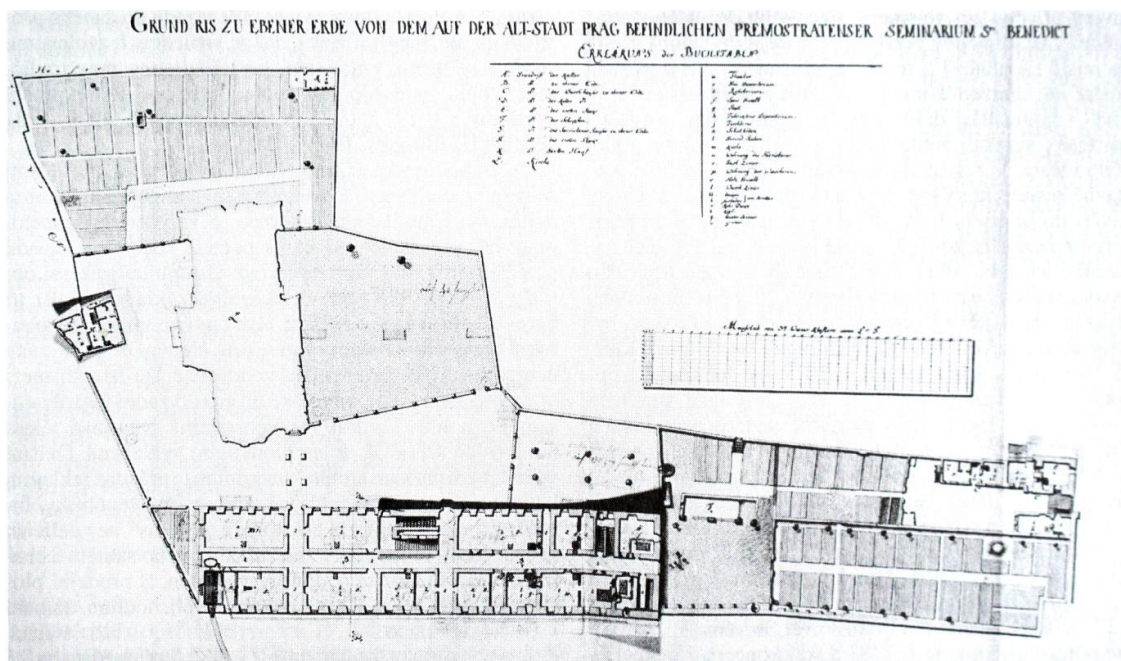
10. **Kryšpín Fuk**, opat strahovského kláštera (1640–1653), po pol. 17. stol., anonym

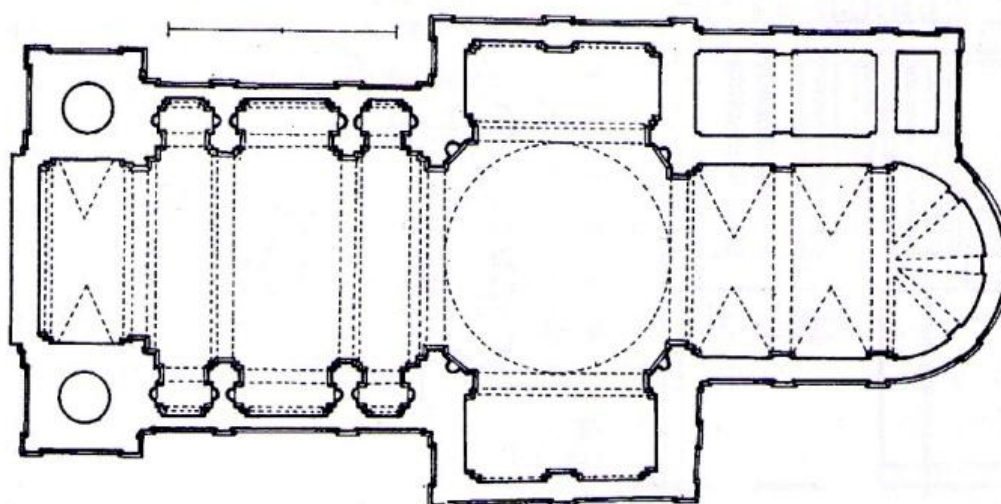
11. Norbertinum s kostelem sv. Norberta a Benedikta, Martin Engelbrecht podle Friedricha Bernharda Wenera, 30. léta 18. století

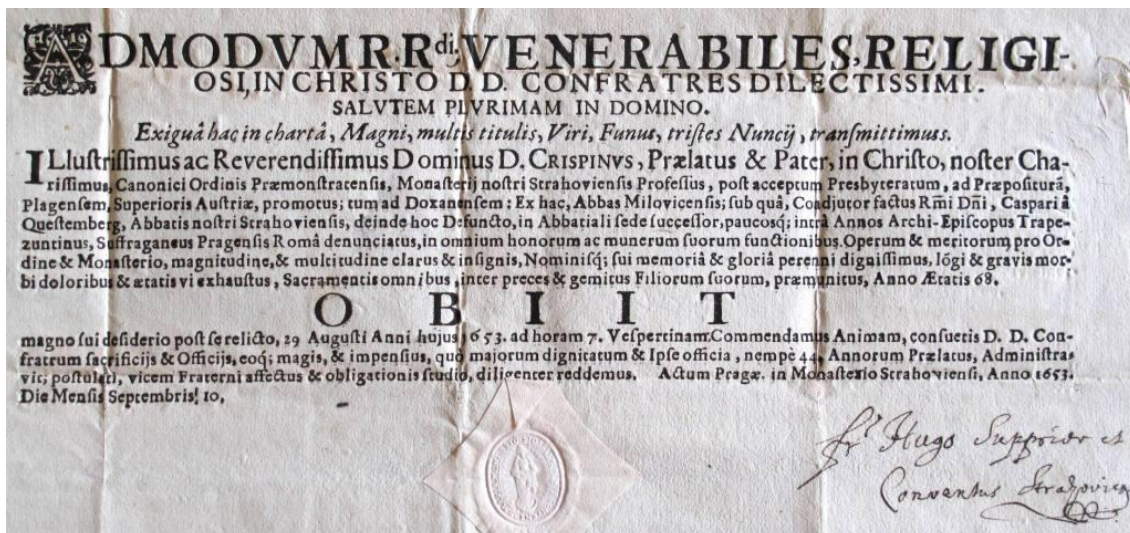
12. Norbertinum, 20. léta 20. století

13. Norbertinum a kostel sv. Norberta a Benedikta, půdorys areálu, kresba z roku 1786

14. Kostel sv. Norberta a Benedikta, pravděpodobná rekonstrukce barokního kostela, kresba P. Vlček

15. Úmrtní oznámení Kryšpína Fuka ze dne 29. srpna 1653

Překlad Listiny:

Velice ctihodní a velební, duchovní, milovaní spolubratři v Kristu, čtetná pozdravení vám v Pánu.

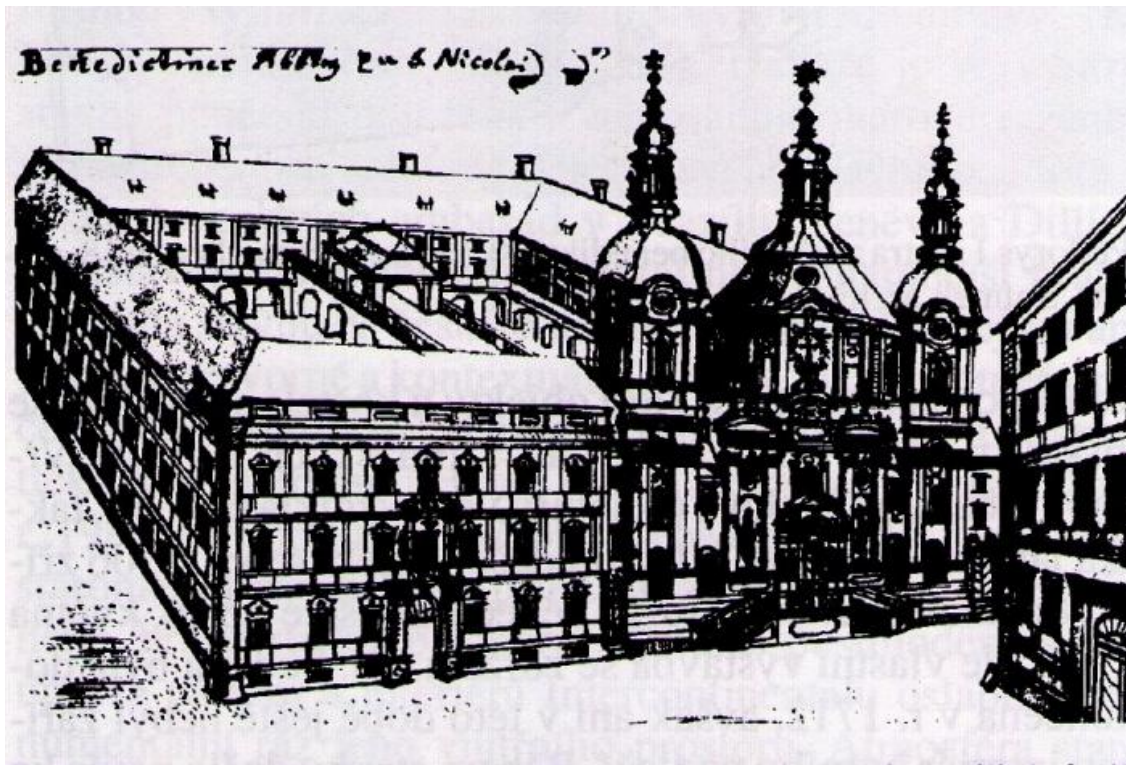
V tomto drobném listě předáváme smutnou zprávu o pohřbu velkého muže.

Věhlasný a nanejvýš uctíváný pán D. Kryšpín, prelát a otec v Kristu, náš předrahý mnich premonstrátského kanonického řádu, našeho strahovského kláštera, poté, kdy přijal probošství, byl povýšen do prepozitury kláštera v Plasích v Horním Rakosku a následně do kláštera v Doksanech, Odtud opat milovický a koadjunktore velebného pána Kašpara z Questemberka, opata našeho strahovského kláštera, po jehož skonu jej následoval v opatské hodnosti, po několika málo letech archi-biskup v Trebizundu, sufragán pražský, povolán do Říma za své veškeré zásluhy. Svými činy a zásluhami o řád a klášter, věhlasný svou velikostí a nositel znamenitého jména, hoden věčné památky a slávy, přemožen bolestmi dlouhé a těžké nemoci a vysokým věkem, zaopatřen všemi svátostmi mezi modlitbami a nářkem svých Synů.

Z e s n u l

v 68. roce svého života, zanechav velký žal po své osobě, dne 29. srpna 1653 o sedmé hodině večerní. Svěřujeme jeho duši obvyklým modlitbám a oficiím jeho spolubratří,(???)

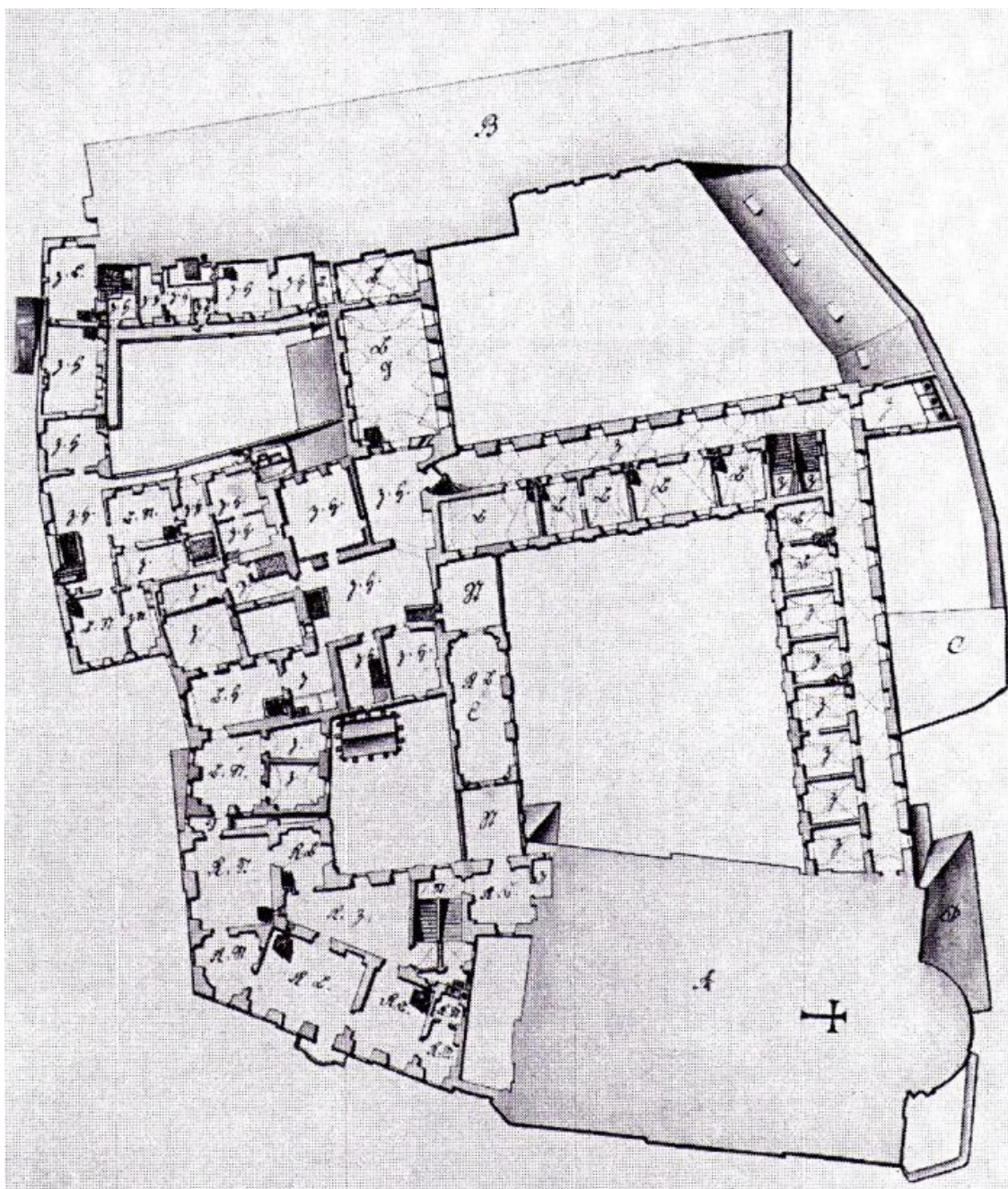
Dáno v Praze, ve Strahovském klášteře dnes 10 září 1653.

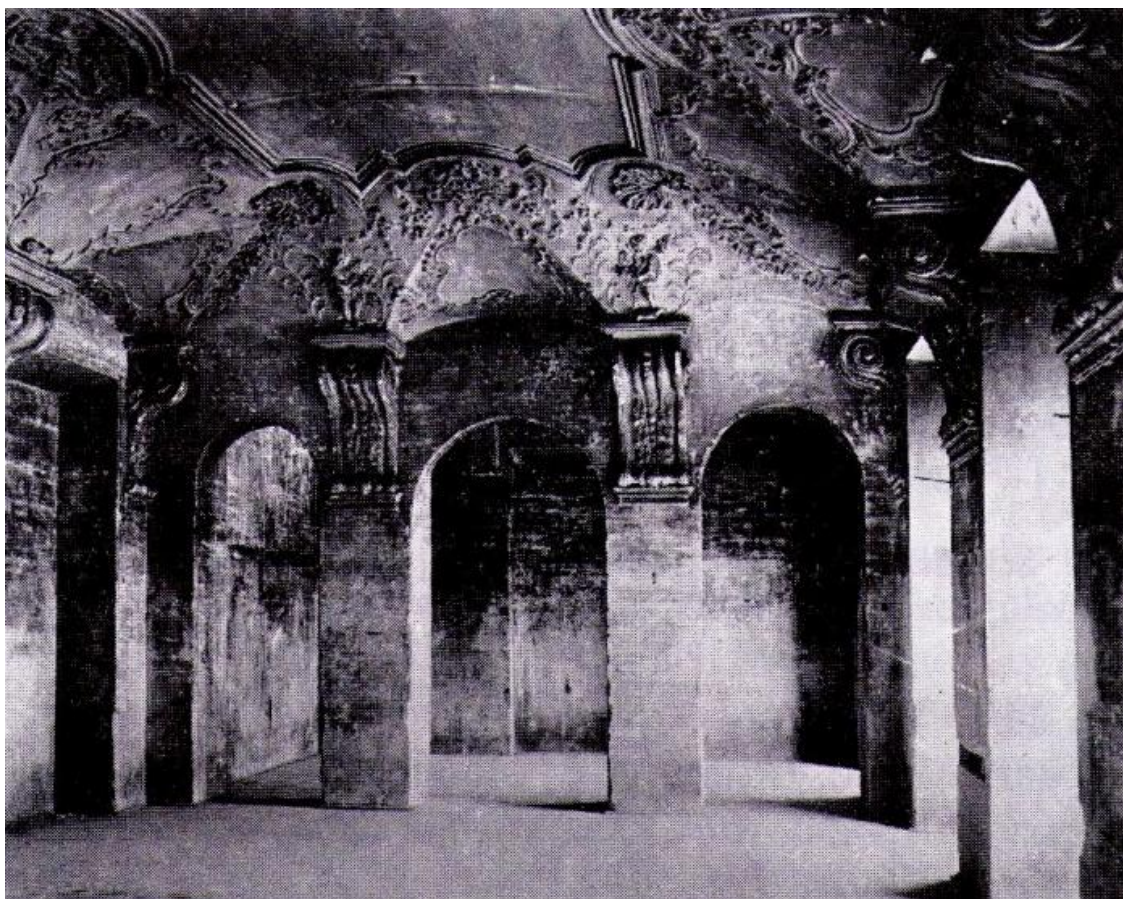
16. Kostel sv. Mikuláše na Starém Městě s konventem a prelaturou benediktinů, F. B. Werner, kolem 1740

17. Kostel sv. Mikuláše na Starém Městě s předpolím, F. B. Werner, rytina, kolem 1740

18. Konvent benediktinů na Starém Městě, půdorys 1. patra, konec 18. století

19. Konvent benediktinů na Starém Městě, pohled do bývalého refektáře, stav před zbořením před rokem 1902

Dorf Poyowitz

Yasie Josefa Kaware dea Kalbeggia.

Sub No 2° conscriptionis wuofro Poyowitz.

Acta Yasie 1786 Robi cum 4 Missis et Rogari

Provoluntaris Casero - Kralowste Nawice
 Administrarum, et Kralowstij Cjinsimur, Nalepa uny
 Cimivulum Godgodurij Jim Kralin Poyowitz, yndum
 u dymn loawnyj zpslyj dymniny u Poyowitz, yndum
 y Kralin Kwarenyj de, Kwarenyj Kwarenyj Kwarenyj
 u Kwarenyj, Kwarenyj.

Procedit quocumque ad ymunitatem Godgodurij et Cimivul
 u Cimivul uny Cimivul, Jan Poyowitz uny Kwarenyj
 nari yndum loawnyj Poyowitz, et loawnyj dymniny
 yndum n uimais, narij, dymniny et dymniny
 Kwarenyj uny dymniny, u dymniny et dymniny
 dymniny Godgodurij et Cimivul uny dymniny
 et Cimivul uny Cimivul, narij uny Cimivul
 yndum dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul
 yndum dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul
 yndum dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul
 yndum dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul

a Dade. An dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul
 yndum dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul
 yndum dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul
 yndum dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul
 yndum dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul
 yndum dymniny uny Cimivul, narij uny Cimivul

20. Dominikální gruntovní kniha z let 1760–1819, první strana rukopisu 65

21. Kniha kostelních účtů z let 1766–1822, titulní strana rukopisu

No.

Vorzet radišns na rok 1766.

Ligamii Parie Popovskeho, Matky "Chová" Jnicznj
 epšneg In. 12. Xbris 1766, u Vyštomnosti Dnogi: Psti:
 Podneho melebného, a mišerac učeneho, Pana Václava
 Dominica Andrala Gararže, a / 2. / Arcibiskupšeho Vicario
 Feraneo Mikovškeho, / 2. / Latera Anzelma Müll:
 mental. a: 4. Všechnora / 2. / Mikovškeho, a / 2. / Latera Elarida.
 Smobal: Ten čas Administrátora, a / 2. / Josefa Jencla
 Křamcovce Popovskeho

	číslo	lest ad holy 1765	stom na rok 1767	Suma obor = gip	Plato oduo. = danu	lest z roku 1766
Uprostřed radišnického						
Uprostřed Popovickeho						
Uprostřed Popovickeho	1	18	18	18	18	18
Uprostřed Lotrice	2	26	26	26	26	26
Uprostřed Popovickeho	1	18	18	18	18	18
Uprostřed Popovickeho	1	18	18	18	18	18
Uprostřed Lomické						
Uprostřed Malého	1	18	18	18	18	18
Uprostřed Velkého	2	26	26	26	26	26
Uprostřed Velkého	2	178	26	224	26	178
Uprostřed Malého	1	18	18	18	18	18
Uprostřed Polní Lomické						
Uprostřed Velkého	1	178	18	178	18	178
Uprostřed Lotrice						
Uprostřed Malého	1	18	18	18	18	18
Uprostřed Velkého	2	26	26	26	26	26
Uprostřed Malého	1	18	18	18	18	18
Latvis	10	218	478	816	478	318

22. Kniha kostelních účtů z let 1766–1822, záznam z roku 1766

#

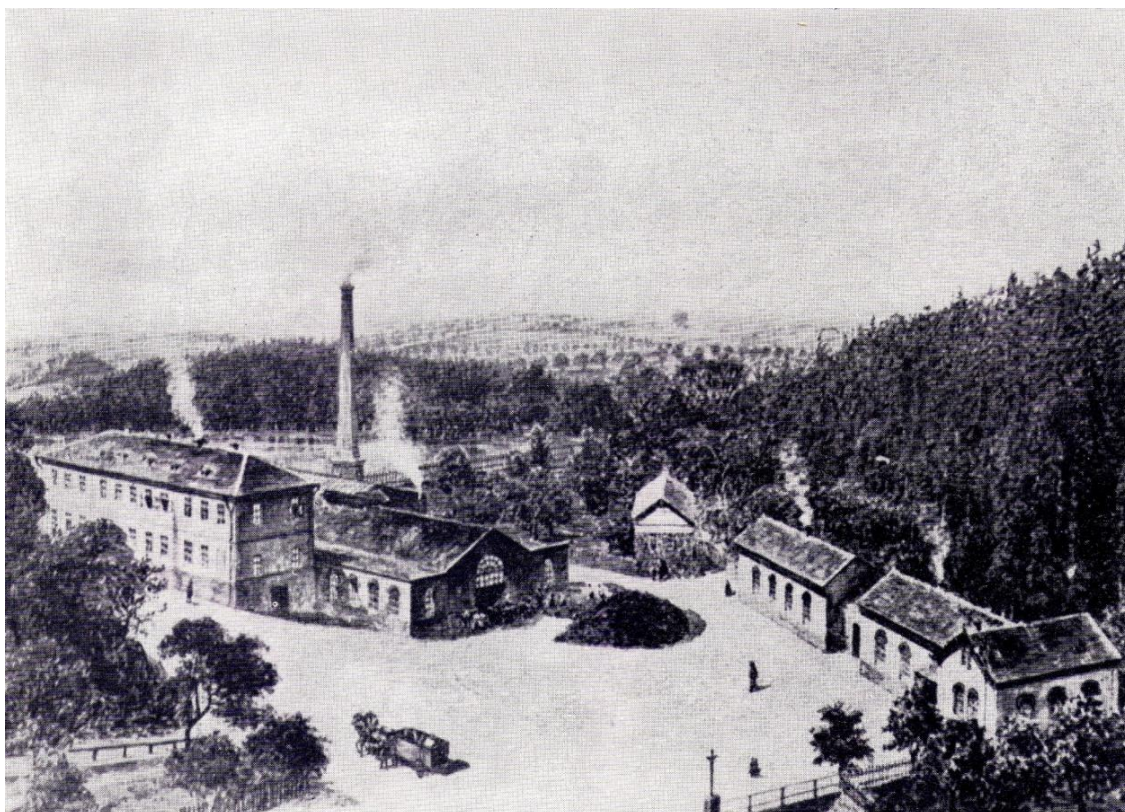
Hořet Zadušní

Rok 1771

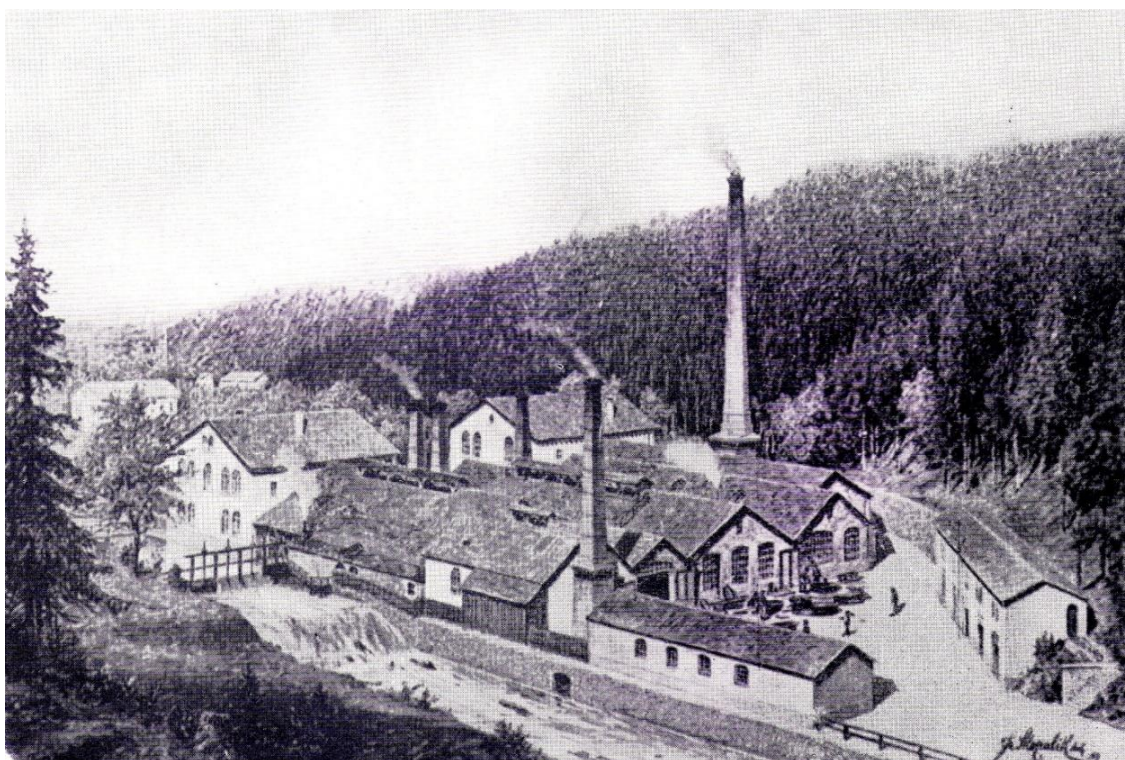
Chráně Janie Popovského Někdy
 Hořej Smiesný držený dne 23 Januaria
 Uprýtomnosti dvořů Eski hodného Jano
 Wacslawa Dominica Jaraze a: P. J. Atrcsij
 biskupského Vicaria Jeranio. Michovského
 a Jana Pare
 ra Gunthera Ten Esaf. Administratora a
 Jana Joseph: Jacul: Schwagtsra Pravesete.

	Prima	Secunda	Tertia	Quarta	Quinta	Sexta
	1770	1771	1770	1771	1770	1771
Prava Zadušní	1	1	18	18	18	18
Wes Popowice	1	1	18	18	18	18
Anton Koubický	1	1	18	18	18	18
Wes Jodice	2	2	36	36	36	36
Mikuláš Kubický	2	2	36	36	36	36
Wes Mědowice	1	1	18	18	18	18
Antonín Koubický	1	1	18	18	18	18
Jozef Koubický	1	1	18	18	18	18
Wes Hořejšský lom						
Josef Malý	1	1	18	18	18	18
Jacob Fala	2	2	36	36	36	36
Jacob Fala	2	2	36	36	36	36
Jacob Fala	2	2	36	36	36	36
Jacob Fala	2	2	36	36	36	36
Wes Dolní lom						
Wes Dolní lom	1	1	18	18	18	18
Tatus	12	12	216	216	216	216

23. Kniha kostelních účtů z let 1766–1822, záznam z roku 1771

25. Kamenice na konci 19. století, horní továrna (válcovna), F. Skopalík, reprodukce akvarelu, 1898

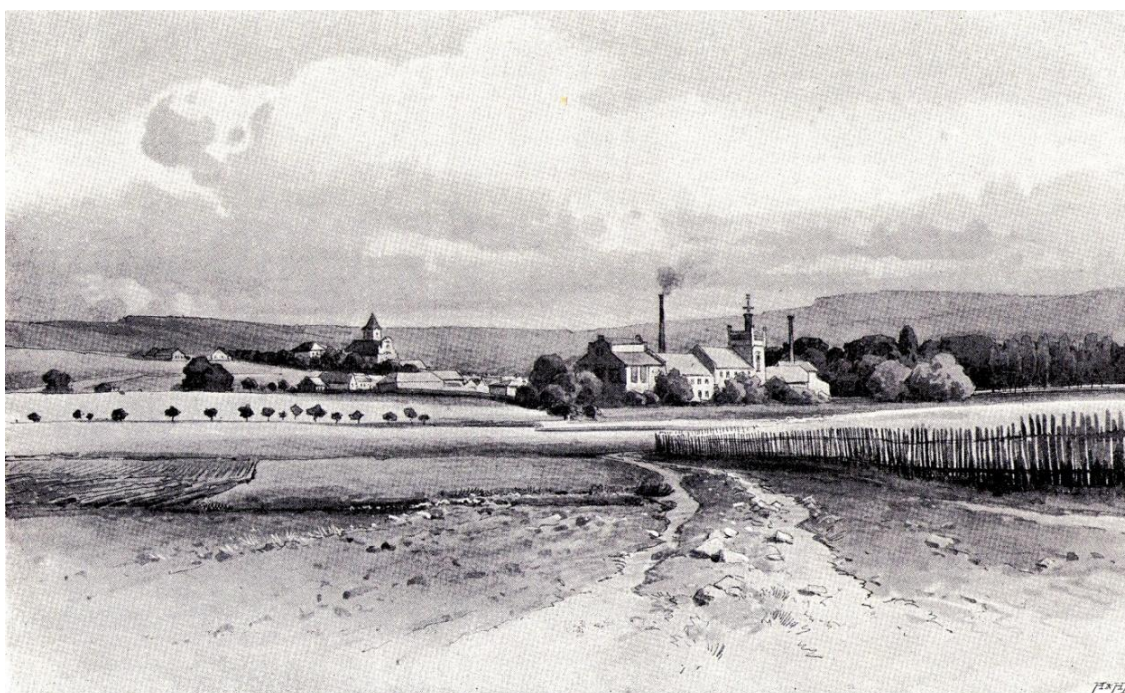
26. Kamenice na konci 19. století, dolní továrna (hamr a válcovna), F. Skopalík, reprodukce akvarelu, 1898

27. František Ringhoffer s Řádem železné koruny, anonym, 2. pol. 19. stol., anonym

28. **Velké Popovice**, Karel Liebscher, reprodukce akvarelu, konec 19. století

29. **Velké Popovice**, pohled na pivovar od severozápadu, Karel Liebscher, reprodukce akvarelu, konec 19. století

30. **Velké Popovice**, pohled na pivovar od jihozápadu, F. Skopalík, reprodukce akvarelu, konec 19. století

8. Seznam vyobrazení

1. **Velké Popovice**, výřez z katastrální mapy vsi z r. 1841. Starší tvrz leží nad rybníčkem při jižním okraji vsi, mladší snad stávala při jihovýchodním okraji poplužního dvora. Reprodukce z: DURDÍK/FIŠERA/CHOTĚBOR/PROCHÁZKA/RÝKL/SLAVÍK/ÚLOVEC 2005, 927
2. **Velké Popovice**, náčrt tvrziště. Stav v roce 1985. Reprodukce z: DURDÍK/FIŠERA/CHOTĚBOR/PROCHÁZKA/RÝKL/SLAVÍK/ÚLOVEC 2005, 928
3. **Mapa pozemků velkostatku v Popovicích, Brtnici a Todících z roku 1844**. Státní oblastní archiv Praha, velkostatek Kamenice-Velké Popovice, 1628–1945, inv. č. 2300
4. **Mapa pozemků velkostatku v Popovicích, Brtnici a Todících z roku 1844**, výřez. Státní oblastní archiv Praha, velkostatek Kamenice-Velké Popovice, 1628–1945, inv. č. 2300
5. **Velké Popovice**, kostel Panny Marie Sněžné, jižní průčelí lodi gotického kostela po odstranění vrchních vrstev omítek. Reprodukce z: KROUPA 2002, 16/2, 3, obr. 4
6. **Velké Popovice**, kostel Panny Marie Sněžné, jižní průčelí lodi, nálezová situace. Plocha gotické omítky vytečkována. Reprodukce z: KROUPA 2002, 16/2, 2, obr. 3
7. **Velké Popovice**, kostel Panny Marie Sněžné, jižní portál, celkový pohled. Reprodukce z: KROUPA 2003, 17/2, 73, obr. 11
8. **Velké Popovice**, kostel Panny Marie Sněžné, řez přízemím stavby, analýza stavebního vývoje. Černě položené je zdivo gotické, čárkované barokní, přerušované čárkované hypoteticky barokní, tečkované konec 19. století, neznačené je neurčené. Reprodukce z: KROUPA 2002, 16/2, 2, obr. 2
9. **Reprodukce listiny Georga Wilhelma von Zelking**, Hainburg, 1544. ZELKING 1544, Österreichisches Staatsarchiv-Hofkammerarchiv, Wien, HKA H 12/A/1, fol. 54 r, transkripce: Bc. Regina Foschiová, Bc. Sandra Malinová, Bc. Tereza Novotná, překlad: Bc. Eva Čelikovská
10. **Kryšpín Fuk**, opat strahovského kláštera (1640–1653), po pol. 17. stol., anonym. Reprodukce z: KUCHAROVÁ 2011, obr. 4

11. **Norbertinum s kostelem sv. Norberta a Benedikta**, Martin Engelbrecht podle Friedricha Bernharda Wenera, 30. léta 18. století. Reprodukce z: KUCHAROVÁ 2011, obr. 1
12. **Norbertinum**, 20. léta 20. století. Reprodukce z: KUCHAROVÁ 2011, obr. 2
13. **Norbertinum a kostel sv. Norberta a Benedikta**, půdorys areálu, kresba z roku 1786. Reprodukce z: VLČEK 1996, 443
14. **Kostel sv. Norberta a Benedikta**, pravděpodobná rekonstrukce barokního kostela, kresba P. Vlček. Reprodukce: VLČEK 1996, 443
15. **Úmrtní oznámení Kryšpína Fuka ze dne 29. srpna 1653**. Národní archiv Praha, fond Řádu premonstrátů Strahov, č. kart. 32, překlad: PhDr. Jaroslav Štichauer, Ph. D.
16. **Kostel sv. Mikuláše na Starém Městě s konventem a prelaturou benediktinů**, F. B. Werner, kolem 1740. Reprodukce z: VLČEK 1996, 161
17. **Kostel sv. Mikuláše na Starém Městě s předpolím**, F. B. Werner, rytina, kolem 1740. Reprodukce z: MACEK/BIEGEL/BACHTÍK 2015, 439
18. **Konvent benediktinů na Starém Městě**, půdorys 1. patra, konec 18. století. Reprodukce z: VLČEK 1996, 162
19. **Konvent benediktinů na Starém Městě**, pohled do bývalého refektáře, stav před zbořením před rokem 1902. Reprodukce z: VLČEK 1996, 162
20. **Dominikální gruntovní kniha z let 1760–1819**, první strana rukopisu. Státní oblastní archiv Praha, velkostatek Kamenice-Velké Popovice, 1628–1945, inv. č. 122 171, kart. 20
21. **Kniha kostelních účtů z let 1766–1822**, titulní strana rukopisu. Státní oblastní archiv Praha, velkostatek Kamenice-Velké Popovice, 1628–1945, inv. č. 120 174, kart. 19
22. **Kniha kostelních účtů z let 1766–1822**, záznam z roku 1766. Státní oblastní archiv Praha, velkostatek Kamenice-Velké Popovice, 1628–1945, inv. č. 120 174, kart. 19
23. **Kniha kostelních účtů z let 1766–1822**, záznam z roku 1771. Státní oblastní archiv Praha, velkostatek Kamenice-Velké Popovice, 1628–1945, inv. č. 120 174, kart. 19
24. **Kniha kostelních účtů z let 1766–1822**, záznam z roku 1785. Státní oblastní archiv Praha, velkostatek Kamenice-Velké Popovice, 1628–1945, inv. č. 120 174, kart. 19

25. **Kamenice na konci 19. století, horní továrna** (válnovna), F. Skopalík, reprodukce akvarelu, 1898. Reprodukce z: TYWONIAK 1970, obrazová příloha 6
26. **Kamenice na konci 19. století, dolní továrna** (hamr a válcovna), F. Skopalík, reprodukce akvarelu, 1898. Reprodukce z: TYWONIAK 1970, obrazová příloha 7
27. **František Ringhoffer s Řádem železné koruny**, anonym, 2. polovina 19. století, anonym. Reprodukce z: ČIŽMÁŘ 2004, 4
28. **Velké Popovice**, Karel Liebscher, reprodukce akvarelu, konec 19. století.
Reprodukce z: RAIS 1898, 200
29. **Velké Popovice**, pohled na pivovar od severozápadu, Karel Liebscher, reprodukce akvarelu, konec 19. století. RAIS 1898, 228
30. **Velké Popovice**, pohled na pivovar od jiohozápadu, F. Skopalík, reprodukce akvarelu, konec 19. století. Archiv autora

9. Seznam literatury

- BASAŘOVÁ 2011 – Gabriela BASAŘOVÁ: České pivo, Praha 2011
- Bibliothèque industrielle internationale 1938 – Bibliothèque industrielle internationale, Vzorné podniky všech zemí, Pivovar ve Velkých Popovicích, svazek 72, ročník 12, Praha 1938
- BRETTSCHEIDER 1965 – Antonín BRETTSCHEIDER: Nástin vývoje techniky československého pivovarství od konce 18. století do r. 1945, Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky, Praha 1965
- BURIAN/TICHÁK 1993 – Václav BURIAN / Tomáš TICHÁK: Velkopopovický kozel, Olomouc 1993
- CIRONISOVÁ 2010 – Eva CIRONISOVÁ: Ringhofferův pivovar ve Velkých Popovicích (1874–2000), Středočeský sborník historický, Praha 2010
- ČECHURA 2009 – Jaroslav ČECHURA: České země v letech 1584–1620, První Habsburkové na českém trůně, 2. díl, Praha 2009
- ČECHURA 2012 – Jaroslav ČECHURA: České země v letech 1437–1526, II. díl, Jagellonské Čechy (1471–1526), Praha 2012
- ČIŘMÁŘ 2004 – Zeno ČIŘMÁŘ: Velkopopovická legenda, Pivovar Velké Popovice 2004
- DOLEŽALOVÁ/TYWONIAKOVÁ 2014 – Eliška DOLEŽALOVÁ / Jana TYWONIAKOVÁ: Kulturní dědictví Velkopopovicka, Olbramovice 2014
- DURDÍK/FIŠERA/CHOTĚBOR/PROCHÁZKA/RYKL/SLAVÍK/ÚLOVEC 2005 – Tomáš DURDÍK / Zdeněk FIŠERA / Petr CHOTĚBOR / Zdeněk PROCHÁZKA / Michael RYKL / Jiří SLAVÍK / Jiří ÚLOVEC: Encyklopedie českých tvrzí, III. díl S-Ž, Praha 2005
- GABRIEL 1972 – František GABRIEL: Pivovarství v Posázaví a na Podblanicku v minulosti, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 13, Jemniště 1972
- HOFFMANN 2009 – František HOFFMANN: Středověké město v Čechách a na Moravě, Praha 2009
- HOLEC 1988 – František HOLEC a kol.: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – Praha a Okolí, Praha 1988
- HOTOWETZ 1898 – Rudolf HOTOWETZ: F. Ringhoffer, Praha 1898

- HRUŠKA 2013 – Libor HRUŠKA: Pivovarství 1869–1914. Žízeň, nebo vlastenectví? (diplomová práce na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze), Praha 2013, 14–15
- CHYTIL 1912 – Alois CHYTIL: Chytilův úplný adresář království Českého, 1, Obvod obchodní a živnostenské komory v Praze, Praha 1912
- JÁKL 2004 – Pavel JÁKL: Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska, 1. díl Střední Čechy, Praha 2004
- JANÁČEK 1959 – Josef JANÁČEK: Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století, Praha 1959
- JOHN 2008 – Jiří JOHN: Vaření piva v Českých zemích & zaniklé pivovary na sokolovsku, Sokolov 2008
- KMENT 2011 – Zdeněk KMENT: Hospody a jejich historická úloha v české společnosti, Valašské Meziříčí 2011
- KONEČNÝ 1948 – KONEČNÝ: Z galerie a historie československých pivovarů a sladoven – Velkopopovický pivovar, národní podnik. In: Kvas, pivovarský a sladařský časopis, Ročník LXXVI, č. 2., 1948
- KROUPA 2002 – Pavel KROUPA: Ke stavebnímu vývoji kostela Panny Marie
- KROUPA 2003 – Pavel KROUPA: Nová zjištění z oprav památek na brandýsku a říčansku, Památky středních Čech, 17/2, 2003
- Sněžné ve Velkých Popovicích, Památky středních Čech, 16/2/2002
- KUCHAŘOVÁ 2011 – Hedvika KUCHAŘOVÁ: Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze, Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století, Praha 2011
- KUTHAN/ROYT 2011 – Jiří KUTHAN / Jan ROYT: Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha, svatyně českých patronů a králů, Praha 2011
- LIKOVSKÝ 2006 – Zbyněk LIKOVSKÝ: Pivovary československého území 1900-1948, Praha 2006
- MACEK/BIEGEL/BACHTÍK 2015 – Petr MACEK / Richard BIEGEL / Jakub BACHTÍK: Barokní architektura v Čechách, Praha 2015
- PALACKÝ 1939, František PALACKÝ: Dějiny národu českého, Praha 1939
- PEŠTA 2008 – Jiří PEŠTA: Když se v Milevsku vařilo pivo, Milevsko 2008
- Pivovar ve Velkých Popovicích F. Ringhoffer – Vzorné podniky všech zemí, svazek 72, ročník 12
- PÍŠA 2008 – Rudolf PÍŠA: Pivovary a sladovny: katalog cenných papírů, Praha 2008

- PODLAHA 1907 – Antonius PODLAHA: Posvátná místa království českého,
Díl I., Praha 1907
- POUZAR 1999 – Vladimír POUZAR: Almanach českých šlechtických rodů,
Praha 1999
- RAIS 1898 – Karel RAIS: Politický a školní okres vinohradský, Praha 1898,
199-201
- ŘEHÁK 1897 – Karel Lev ŘEHÁK: Chrám i slovanské opatství u sv. Mikuláše na
Starém Městě Pražském, Praha 1897
- SEDLÁČEK 1998 – August SEDLÁČEK: Hrady zámky a tvrze království českého,
díl patnáctý, Praha 1998
- SEDLÁK 1885 – Jan A. SEDLÁK: Farní osada Velké Popovice, Brno 1885
- STANĚK 1998 – Josef STANĚK: Blahoslavený sládek, kapitoly z dějin piva,
Praha 1998
- TOMEK 1879 – Václav Vladivoj TOMEK: Dějepis města Prahy, Praha 1879
- TYWONIAK 1970 – Jiří TYWONIAK: 150 let hamrů v Kamenici, Benešov 1970
- VLČEK 1996 – Pavel VLČEK: Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov,
Praha 1996
- WINTER 1909 – Zikmund WINTER: Řemeslnictvo a živnosti v Čechách
(1526-1620), Praha 1909
- WINTER 1925 – Zikmund WINTER: Sebrané spisy z beletrie a kulturních studií,
svazek XVI., Z městských živností, řada první, O pivě a pivovarství v XIV. a
XV. věku. (Pivovarské listy; 1906.), Praha 1925
- ZÍBRT 2013 – Čeněk ZÍBRT: Z historie piva, Praha 2013

Prameny

BURDOVÁ/CULKOVÁ/ČÁŇOVÁ/LIŠKOVÁ/RAJTORAL 1970 – Pavla

BURDOVÁ / Dagmar CULKOVÁ / Eliška ČÁŇOVÁ / Marie LIŠKOVÁ /
František RAJTORAL: Tereziánský katastr český, svazek 3, Dominikál,
Prah 1970

HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ 1952 – Marie HAASOVÁ-JELÍNKOVÁ: Berní rula,
sv. 18, kraj Kouřimský

NA Praha, ŘP Strahov – Národní archiv Praha, fond Řádu premonstrátů Strahov,
č. kart. 32

RBM III – Josef EMLER (ed.): Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae
et Moraviae III., Pragae 1890

SOA Praha, Vs Kamenice – Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Kamenice –Velké
Popovice 1628–1945

ZELKING 1544 – Georg Wilhelm von ZELKING vor stadt Hainburg, Hainburg 1544,
Österreichisches Staatsarchiv-Hofkammerarchiv, Wiena, HKA H 12/A/1,
fol. 54 r